

OLI ON ILLUSTREE- RITUD KUUKIRI

SISUS:

- I. KADEN-BANDROVSKI TAR-
TUS (PILTE).
- J. KÖPP: EÜS 1870—1930 (PILTI-
DEGA).
- J. ULUOTS: EKL-I 15. AASTA-
PÄEVAKS (PILTIDEGA).
- A. VAGA: ADAMSON-E. JA KR.
TEDRE KUNSTINÄITUS (RE-
PRODUKTSIOONE).
- G. SUITS: PAAR SAMMUKEST
KIRJANDUSAJALOOLOSE RÄN-
DAMISE TEED (PILTIDEGA).
- A. H. TAMMSAARE: ELUVÕÖ-
RAST KIRJANDUSEST.
- E. A. POE: RONK, ÜHE POEMI
LOOMISE SALADUS.
- FR. PUKSOV: RAAMATU AREN-
GULOOST (PILTIDEGA).
- R. JANNO: SURMALÖÖK (NO-
VELL).
- H. ARENI TANTSUSTUUDIO
(PILTE).
- B. LINDE: TALLINNA KUNSTI-
KIRI.

HINNATA KAASANNE:
„LAHTISED LEHED“.

SISU:

- J. VAHTRA: RÄNNAKUID VÕ-
RUMAAL.
- A. PALGI: ÜLEVAADE SPOR-
DIST 1929 (PILTIDEGA).

NR 3

MÄRTS

1930

XX sajandi kaks tähtsamat käsiraamatut

Der Grosse Brockhaus.

Handbuch des Wissens in 20 Bänden.

Mõned näited ainekude küllusest olgu veendu-museks, et see suurteos oma ülesannet täidab, olles meie generatsiooni teadmiste allikaks.

Meditatsiooni

ala on jaotatud 59 gruppi, milliseid 43 arstiteadlast käsitanud. Kogu teoses leidub 17.000 terminit meditatsiooni alalt.

Tehnikat,

mis iga rahva majanduses ja iga üksiku inimese elus ikka suuremat osa etendab, käsitatakse 66 kaastöölise poolt, 19.000 terminis. Umbes 2500 pildistuses ja skitsis selgitatakse tehnika saavutised ka võhikule.

Poliitika

ja valitsus, kaks ala, millistesse praegusaja inimene elavalt suhtub, sisaldavad hulga probleeme, millised meid igapäevaelus puudutavad. Selleks tuuakse just nendelt aladelt põhjalikku selgitust.

Kirjandus ja teater

peegeldavad rahvaste vaimset elu. Suurimat tähelepanu pühendati nendele aladele, 30 kaastöölise käsitatud seda rikkalikku aineala.

Rahvad ja kombed, kutseala ja perekond, maalikunst ja skulptuur, sport ja kehakultuur, muusika ja tants, maja ja kodu — kõiki neid alasid püütakse selgitavalt käsitada. Teksti kõrval tuuakse rohkesti pildimaterjali: ülevõtteid, värvipilte, kaarte ja diagramme. Lühidalt, terviklik töö on saavutatud!

Hinnad ja tellimisviisid:

Hind kalingurköites Kr. 23,40 iga köide.
poolnahkköites „ 28,80 „ „

Tasumine on võimaldatud igakuuliste maksude näol. Seni on ilmunud 5 köidet, iga 3—4 kuu tagant ilmub järgmine köide.

Propyläen-Weltgeschichte.

*Herausgegeben von Universitäts-Professor
Walter Goetz, Leipzig.*

Teos on kavetatud kümneköitelise. Seni on ilmunud köide VII: Die Französische Revolution, Napoleon und die Restauration.

Subskriptsiooni hind: kalingurköites Kr. 27.—, nahkköites Kr. 30.60 iga köide.

Meie ajale uut ajalookäsitust anda on Propyläen-Weltgeschichte pääülesandeks. Mitte sõjaajalugu, ei ka mitte poliitilist ajalugu ei paku see uudne ajalookäsitust, vaid seni vähem tähele pandud kultuurilist, majanduslikku ja sotsioloogilist ainevalda. Rohkem kui 40 ajalooaladlast koostavad prof. Goetz'i juhtnööridel seda suurteost.

Need kaks XX sajandi põhjalikumate suurteoste ärgu puudugu ühegi kultuurtegelase ja harilase raamatubiisil.

Nõudke veel täna illustreeritud prospekte!

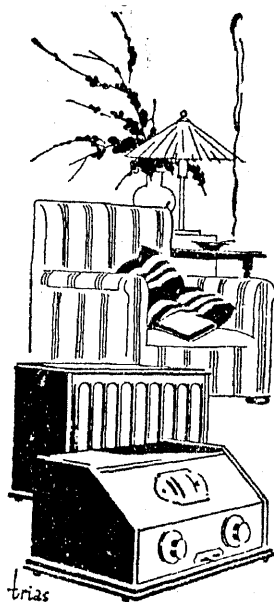
Tellimisi täidab korralikult ja paneb iga üksiku tellija soove tähele

O.-ü. J. G. Krüger'i
raamatukauplus, Tartu, Rütli 11; tel. 760.

Alati juhtival kohal

on meie kaubad.

Lõuna-Eesti suurim raadioaparaatide ja -tarvete ladu.

Ilmakuulsate **TELEFUNKEN**
aparaatide ainuesitus.

TARTU TELEFONIVABRIKU
ainuesitus.

**PHILIPS,
TOKO,
ESTO-MUUSIKA,
IDEAL,
AHEMO**

ja teiste aparaatide esitus.

UUDIS!

Võrkaparaat hinnaga ainult
Kr. 185.—

Foto alal:

Parimad **VOIGTLÄNDER** ja **WELTA** kaamerad.
Kuulsad prantsuse **LUMIÈRE** paberid ja plaadid.

Grammofoni osakonnas

kõige täielikum klassilise
muusika ja moodsate lõõk-
palade valik.

**HIS MASTER'S VOICE,
COLUMBIA,
ODEON,
PARLOPHON,
POLYDOR**

ja teised grammofonid.

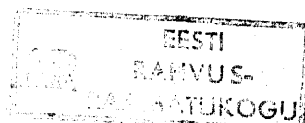

Jalgratta-osakonnas

parimad: inglise **HUMBER**, rootsi **HUSQVARNA**,
saksa **PHÄNOMEN**, **TOKO**, **BARBAROSSA** j. t.
jalgrattad.

K./m. Vennad Prüüs

Kaubahoovis 20-21. Telefon 12-92.

O

L

I

O

N

Nr. 3

MÄRTS

1930

JULJUSZ KADEN-
BANDROVSKI.

Fot. E. Kaldt.

J. Kaden-Bandrowski eesti Pen-Klubi külalisena Tartus — vasakul pildil paremal.

Joh. Köpp

Jooni Eesti Üliõpilaste Seltsi arenguteilt

Fot. A. Lomp.

EÜS-i vill! vill! kogu eestseisus, keskel ees esimees Joh. Köpp.

1870—1930

I.

EESTI soost üliõpilaste organiseerumise algus läheb tagasi rahvusliku ärkamiseaja aegjärku silmapaistvama suursündmuse — esimese üldise laulupeo ligidusse. 1870. a. alul algatab noor usuteaduse üliõpilane Andreas Kurrikoff eesti üliõpilaste koondamise mõtet. Sellest hakavad otsekohe kinni Heinrich Rosenthal, med., Hugo Treffner, phil. (pärast theol.), ja Martin Wühner, pharm., ning nii otsustatakse hakata omavahel korralikult koos käima. 26. märtsil 1870. a. peetakse ära esimene suurem koosviibimine, millest peale mainitud üliõpilaste võtavad osa vilistlased Jakob Hurt, Wilhelm Eisenschmidt, Gustav Treffner ja kirjanik ning ajalehe toimetaja J. W. Jannsen. Selle ja järgnevate iganädalaste koosolekute sisu moodustab „Kalevipoja“ lugemine ning mõt-

tevahetus rahvusliku mõtteviisi põhiküsimuste üle. Algu-
sest peale tunneb väike haritlaste kogu elavalt kaasa kõi-
gile päevakorra kerkivaile rahvuslikele püüetele ja
aitab kaasa nende teostamiseks. Nii sõidetakse 1870. a.
suvel ühiselt Helmesse ja Tarvastusse, kus ühes teiste
ärksamate rahvaliidmetega harutatakse Eesti rahvusliku
tuleviku probleeme, otsustatakse Eesti Kirjameeste Seltsi
asutamine ja valitakse Eesti Aleksandrikooli peakomitee.

Pikkamööda tuleb väikesele eesti üliõpilaste salga-
kesele lisa ning koondus omandab kindlasti korraldatud
organisatsiooni ilme. Esimese esimehe, A. Kurrikoffi,
koostatud „põhjused ja säädused“ võetakse „Seltsi“
tegevuse aluseks (1873. a.). Neis väljendub selgelt ning
täpsalt eesti haritlaskonna rahvuslik credo, mis nõuab
enese avalikku tunnistamist eesti rahva poole, rahva põl-

gamises häbiasja nägemist, emakeele au sees pidamist, rahva keele, kirjanduse ja rahvaluule tundma õppimist, rahva vaimuelu arendamist, rahva huvide kaitsmist, isiklikku ausameelsust. Nende põhimõtete alusel areneb elu ja tegevus seltsis. Liikmete hulka võetakse vastu ka haritlasi, kes ei kuulu otsekohe ülikooli peresse: kooliõpetajaid, ametnikke. Välisilmaga ollakse alalises kontaktis, võttes osa rahvuslikkudest ettevõtetest, misjuures avalikus elus tekkinud lõhe rahva juhtide vahel kajas-
tub loomulikult „Seltsiski“. Kaugemale üle kodumaa

et nende otsaesisele püüti põletada kuritegeliste „tulesüütajate“ häbimärki. Tulisem eestvõitleja pidi leppima sellega, et enne loasaamist pähe pandud värvimüts rebiti uulitsal peast ning tallati porisse. Kuna mütsikandjat ennast tabas ülikoolist eemaldamine ning Tartust välja-
saatmise otsus. Eesti üliõpilaste kogu läks kurvalt laiali (1882), jättes aga järeltulijatele väärtusliku päranduse: 1881. a. tarvitusele võetud värvide kokkuseade — sinine-must-valge. Veel rohkem, kõigis püüetes ja võitlustes oli omandanud ikka kindlama sisu ja kuju eesti

Fot. A. Lomp.

EÜS-i laiendatud eestseisus. Keskel ees esimees J. Piiraja.

piiride otsitakse sidemeid soome vennasrahva haritlastega, eriti üliõpilastega.

Kui nõnda oli elatud kümmekond aastat ilma seadusliku aluseta, „põranda all“, siis asuti oma jõudu tund-
des ammu valminud kavatsuse teostamisele: saavutada organisatsioonina täisõiguslikku seisundit Tartu üliõpilasriigis. Suured jõupingutused eesti „osakonna“ ehk korporatsiooni asutamise sihis „Vironia“ nime all pörkavad järsult vastu üliõpilaskonna enamiku ja saksa seltskonna mõtteviisi, millise on mõjustanud üritusele ebasoodsas suunas avalikus elus käimas olevad ägedad võitlused eestlaste ja sakslaste vahel kodumaa poliitiliste ning rahvuslikkude vahekordade revideerimise ja uuendamise pärast. Noored, põleva hingega aatekandjad pidid kuulma palju mõnitamist ning isegi ära kandma seda,

haritlase ülesanne ja tegevuse suund ning laad. Seda pärandust ei saanud enam keegi võtta ega hävitada.

II.

ÄPARDUS ei heiduta mehi lõplikult. Aasta hiljemini, 1883. a., astub jällegi 8 meest kokku ning muretseb oma kogule seadusliku aluse Eesti Üliõpilaste Seltsi nime all. Ülesandeks seatakse Ülikooli rektori poolt kinnitatud põhikirjas liikmete kõlbline ja vaimline arendamine, eesti rahva keele, kommete, ajaloo uurimine ja vastava töö tulemuste rahvale kättesaadavaks tegemine. Kodukorras arendatakse edasi järjekindlalt samu põhimõtteid, mis juba 1873. aastal fikseeritud. Kuna Seltsi liikmete rõhuva enamiku moodustavad endised „Vironia“ liikmed, antakse „Vironia“ pärandus, selle hulgas ka värvid,

täielikult üle Seltsile, mis osutub seega vormilt kui sisult 1870. a. teotsema hakand eesti üliõpilaste koonduse otsekoheks jätkajaks. Pidulikult Seltsi liikmete ja vilistlaste koosviibimisel Otepää kiriklas vilistlase B. Sperrlingi pool 1887. a. kevadel pühitsetakse, eriti Seltsi esimehe stud. med. Peeter Hellati ning vilistlase õp. Rudolf Kallase mõjuval kaastegevusel, sinine-must-valge lipp Eesti Üliõpilaste Seltsi lipuks. See, Seltsis pühadusena alles hoitud, ainult pidulikumatel silmapilkudel välja toodud lipp, mille avalikuks kandmiseks vene ajal puudus võimalus, on saanud eesti riigilippude emalipuks, peale seda kui värvid sinine-must-valge iseseisvuse võitlustes olid nagu endastmõistetavalt muutunud üldrahvuslikeks värvideks. Seltsi elu areneb kujunenud põhimõtete ja traditsioonide alusel. Sisemisele enesearendamisele seltsib liikmete arvu kasvades väljapoolegi ulatuv tegevus: 1889. a. ilmub vilistlaste ning seltsi liikmete koostööna Eesti Üliõpilaste Seltsi Albumi 1. leht, millele aastate kestel järgneb kogu „lehti“ oma aja kohta väärtuslike kirjutistega eriti eesti kultuuriloo alalt.

1897. a. seltsib „Albumile“ kalender „Sirvilauad“, mis kuni 1921. aastani läheb võrratult suures arvus rahva laiematesse hulkadesse.

Edasi pannakse Seltsis alus täielikumale eestikeelsele raamatukogule, kuhu sihikindlalt kogutakse võimalikult kõik eesti keeles ilmunud trükitooted; raamatukogu, mis Eesti Rahva Muuseumi elluastumisel 1909. a. viimasele üle antakse, moodustab oma umbes 14.000 köitega eesti rahvusliku arhiivraamatukogu silmapaistva algosa. Erilist toetamist leiab Seltsis J. Hurda poolt korraldatud rahva vaimlise vanavara korjamine, samuti pannakse siin, is. O. Kalda hoolet ja õhutusel, alus eesti rahvusmuuseumile.

Kaheksakümnendate aastate lõpul uuesti päevakorrale tulnud katse saavutada teistega üheõiguslust korporatsioon „Fraternitas Viliensis“e kujul ei anna jällegi tagajärgi: seekord on takistajaks Vene riigivõimu poolt algatatud piirimaade venestamisepoliitika. Kuigi üliõpilaskorporatsioonide enamik suhtub jaatavalt eesti üliõpilaste püüetele, keeldub õpekonna kuraator kategooriliselt andmast eesti üliõpilaste korporatsioonile seaduslikku kinnitust. See uus äpardus ei muutnud Seltsi õiguslikku alust, samuti nagu ta ei murdnud seltsi liikmete ja vilistlaste kindlat tahet jätkata kõigi kasvavate raskuste kiuste sisemise elu arendamist ning välist tegevust. Viimases suhtes muutuvad piirid küll aasta-aastalt kitsamaks: Seltsi astumiseks on tarvis ülikooli valitsuse kirjalik luba; samasugust luba tuleb Seltsil enesel nõutada igasuguseks väiksemaks esinemiseks väljaspool, isegi trükitoodete avaldamiseks (Album jne.), kuigi viimased alluvad muidugi ka üldisele tsensuurile.

Sisemises elus algab sajandi lõpuaastail teatav murrang. See ei taba mitte Seltsi põhimõtteid, vaid mõningaid aastate jooksul, eriti „Viliensise“ asutamisest saadik kõrvalt sisse tulnud kombeid ja viise, mis rahvusliku iseteadvuse mõtte selgides ja süvenedes tunduvad paljudele vilistlastele ning seltsi liikmetele võõrastena ning Seltsi põhimõtteid tumestavatena. Nii võetakse Seltsi esimesel juubeliaastal (1895) ette tõsine rünnak liialduste vastu alkoholi tarvitamises. Sama küsimus tuleb uuesti teravalt päevakorrale 1898. aastal, seekord

laiemas ulatuses, nimelt ühenduses teistegi kommetega, mis leitakse kaasa mõjuvat nii joomise kasvamisele kui ka võõra vaimu juurdumisele eesti talutarest tulnud noormeestes. Terve korporatsiooni elu, nagu see oli maksev Seltsi sisemises korras, tuli revideerimisele ning leidis osalt teravat arvustamist, osalt ägedat kaitsmist. Rida aastaid kestavad sisemised võitlused, mis keerlevad „joogiseaduste“, „rebaste-instituudi“, „Landesvateri“, vehklemise, värvide kandmise (varjatud kujul) ümber. Kõiki neid küsimusi selgitatakse ning sõelutakse rahvusliku iseteadvuse ja omapärasuse, üksiku isiku ning terve rahva kõlblise olemise seisukohast. Samm-sammult edasi minnes kaotatakse vastutõukamise kiviks saanud seadlused ning korraldused, kuni 1904. a. jõutakse teatavale lõpptulemusele, millise järele mõõduandvaks on Seltsi sisemises elus ainult kodukord, seegi mõningate oluliste muudatustega, kuna teised korraldused ja iseäranis uusus kaotavad kohustava võimu seltsi liikmete kohta. Võitlustes selgitatakse rahva elu arendamise põhimõtteid ning sihtjooni, tehakse kindlaks rahvusliku mõtteviisi tähised ja avalduskujud. Ajal, mil sellekohaste küsimuste käsitlemine tarviliku avalikkusega oli teisel teel võimatu, omandasid need koosolekud Eesti Üliõpilaste Seltsis nagu mingi rahvusliku parlamendi ilme ning mõjutasid kaaluvalt eesti haritlaste tunduva osa mõtteviisi.

Kõigel sel ajal areneb Seltsis mitmekesine tegevus Seltsi põhimõtete kohaselt: peetakse teaduslikke ettekandeid, harrastatakse laulu, andes oma laulukooriga paaril suvel isegi rida kontserte Tartus ning mitmes kohas kodumaal, aidatakse ellu kutsuda esimene eesti sümfooniaorkester Tartus A. Läte juhatusel, arendatakse näitemängu, korraldatakse eesti rahvaviiside korjamist, kutsutakse ellu Seltsis osakonnad vastavalt liikmete teaduslikele erihuvidele. Eriti laialiseks ning intensiivseks muutus Seltsi tegevus, kui Seltsil korda läks vilistlaskogu hoolet ning kulul saada omale lahedad tegevusvõimalused omas majas, millise ehitamine oli (1902. a.) suursündmuseks Tartu eesti seltskondlikus elus.

III.

1905. AASTA tähendas järgnevalele reaktsooniaastatele vaatamata ikkagi tunduvalt pööret eesti üliõpilaste organiseerimiseloo. Oli Eesti Üliõpilaste Selts siit-saadik olnud ainukeseks legaalseks eesti üliõpilaste organisatsiooniks, siis avanes nüüd võimalus teistegi organisatsioonide asutamiseks. Ka oli eesti soost üliõpilaste arv juba kasvanud võrdlemisi suureks. Kuna varem Eesti Üliõpilaste Seltsi liikmete arv kõikus pikemat aega 30–40 vahel, tõusis see 1903. a. 55-le, 1905. a. 68-le, 1912. a. 141-le jne. Teiselt poolt omandab nüüd ka avalik elu mitmeti teise ilme võrreldes endisega: on võimalik teatavates piirides koonduda poliitilisel alusel, tekib rida üldkultuurilisi ettevõtteid, mis soodustavad laiemaulatuselist tegevust haritud jõududele. Eesti Üliõpilaste Seltsi jõud koondub nüüd peamiselt sisemise elu korraldamisele ja arendamisele: elav tegevus valitseb hulgas eriteaduslikes osakondades, kusjuures erilist tähelepanu leiavad eesti rahva ajaloo uurimise ja kodumaa tundmaõppimise organiseerimise küsimused, samuti töötatakse kõigis osakondades intensiivselt teaduslike oskussõnade loomise alal. Mõningaid töö tulemusi ilmub trii-

kiski (arstiteaduslikud, taimeteaduslikud oskussõnad, Album VIII ja IX jt.).

Edasi kerkib päevakorräle nii Tartus kui Venemaa teistes kõrgemates õppeasutistes õppivate eesti soost üliõpilaste koondamise küsimus. Siin töötab EÜS ühes teistega, otsides ligema kokkupuutumise ning ühise töö võimalusi ja viise. Mõnigi üksikalgatus sel alal valmib Eesti Üliõpilaste Seltsis (Üliõpilaste Leht, Tartu E. Ü. Laulukoor, Teadusliku Töö Edendamise Kapitali kava). Sama tegevus jätkub iseseisvuse-aastatelgi, nüüd juba teistes tingimustes ning laiaulatuseliste tegelikkude väljaadetega. Just eesti üliõpilaskonna loomise ja organiseerimise ülesannetele pühendatakse Seltsis rohkesti tähelepanu ning jõudu ja rida seltsi liikmeid on siin silmapaistvalt tegevad. Muutunud seisund on loomulikult muutnud ka Eesti Üliõpilaste Seltsi osa eesti üliõpilaskonna arenemise loos, kus on aktiivselt teotsemas rida teisigi suuremaid ja vähemaids organisatsioone. Kuid

tööd jätkub kõigile, ning Eesti Üliõpilaste Seltsil on küllalt tõsist põhjust olla teadlik oma kohustustest eesti üliõpilase tüübi arendamise vastu ning kaasvastutusest eesti üliõpilaskonna tuleviku kujunemise eest õiges suunas.

PIKK MINEVIK, MIL EESTI ÜLIÕPILASTE SELTSIGA ON ÜHENDATUD EESTI HARITLASKONNA SUURE OSA KASVAMINE ÜHES KÕIGI SELLE HEADE JA VIGADEGA, KOHUSTAB SELTSI, KELLE LIIKMETE ARV NÜÜD KESTVALT PÜSIB 300 ÜMBER, EDASPIDIGI KINDLATE PÕHIMÕTETE ALUSEL NING PÕLISTE TRADITSIOONIDE KANDEL USTAVAS TÖÖS KODUS JA VÄLJASPOOL ALATI KASUTAMA AEGA („CARPE DIEM!“), ET OLLA ELAVAKS OKSAKS SUURE PUU KÜLJES, MIS KANNAB NIME EESTI ÜLIÕPILASKOND.

Fot. Krüüner.

SISEVAADE EÜS-i UUENDATUD MAJAST.

Jüri Uluots

Eesti Korporatsioonide Liidu 15. aastapäeva puhul

E. Aule, L. Sepp (esim.), O. Amberg, K. Selter.

Vironia vil! vil! kogu eestseisus.

EESTI üliõpilaskonnal on olnud algusest peale kuni seniseni tugev tahe ennast korraldada, ennast organiseerida. Selle ürgjõulise tahte avaldusena tekkisid omal ajal eesti üliõpilaste organisatsioonid Tartus, Riias, Peterburis, Moskvas, ja peale ilmasõda õige mitmekesisel kujul Tartus, ka Tallinas ja eesti üliõpilaste keskkontaktides L.-Euroopas.

Eesti üliõpilaste mitmekesiste organisatsioonide seast moodustavad eri liigi eesti üliõpilaste korporatsioonid. Mitte ainult see ei eralda kor-

poratsioone teistest üliõpilaskorporatsioonidest, et iga korporatsioon omab välise tunnusena erilised värvid, vaid välised tunnused värvidena väljendavad iga vastava korporatsiooni tahet ennast sisemiselt võimalikult hästi organiseerida, arendavalt ning kasvatavalt oma liikmeid üksteisega sidudes, nendest moodustada väärtuslikku ühiselulist tervikut. Selles mõttes väljendavad korporatsioonid eesti üliõpilaskonna organiseerimistahte puhtamal kujul kristalliseerunud tuuma.

J. Treumann (esim.).

A. Rosenfeldt.

A. Kurrak.

Fraternitas Estica vill! vill! kogu eestseisus.

O. Rütli (esim.).

J. Sepp.

Sakala vil! vil! kogu eestseisus.

F. Puksov.

Truud oma algpüüdele üksikuid alal hoida ja arendada, kuid nendest moodustada tervikut, kujundasid viisteistkümmend aastat tagasi viis tolleaegset eesti korporatsiooni omavahelise liidu, Eesti Korporatsioonide Liidu. Need korporatsioonid olid: *Fraternitas Estica*, *Sakala* ja *Ugala* Tartus, *Vironia* Riias ja *Rotalia* Peterburis. Liitu loojate korporatsioonide tolleaegsete noorte liikmete veres tuksus tahe Vene ilmariigi kehas laiali paisatud üksikutest korporatsioonidest ja nende liikmetest luua eesti organiseeritud haritlaskonna ühine organ, sidemeks eneste vahel ja ühiseks valvepostiks Eesti olemisele ja kultuurile ajaloolistes tormides.

Nüüd on viieteistkümne aasta jooksul üle eesti haritlaskonna, üle eesti rahva, üle kogu inimkonna käinud rohkem torme kui seda keegi oleks võinud arvata viisteistkümmend aastat tagasi. Neil saa-

tuslikel aastail on Eesti Korporatsioonide Liit täitnud otsustaval määral temale algusest pääle omaks võetud ülesandeid. Eesti riigi loomise, Eesti Vabadussõja, Eesti riigi arendamise ja korraldamise ning Eesti haridusliku ja majandusliku elu ajalugu tõendab, et mitte ainult reamehed, vaid just juhtivad jõud on tulnud nende seast, kes praegu kuuluvad EKL'i. Ühtlasi on EKL ise suurenenud ja kasvanud.

Rahvaste elu kestab sadu ja tuhandeid aastaid. Kahtlemata ka eesti rahval seisavad eel veel mitmed heitlused ja võitlused oma iseolemise ja kultuuri eest. Ainult kindlasti ja otstarbekohaselt organiseeritult jõuab eesti rahvas läbi võitluste tormide päikesepaistelisele tulevikule. Olgu selles Eesti parema ja suurema tuleviku kättevõitmisel EKL'il õnne ja edu samasuguse ja veel suurema elulise kaasaaitamisega, kui tal seda olnud seni.

H. Karu (esim.).

G. Naelapea.

E. Habicht.

J. Viik.

Ugala vil! vil! kogu eestseisus.

H. Normann (esim.). G. Täht. M. Hendrikson.
Revelia vil! vil! kogu eestseisus.

J. Uluots (esim.).

EKL'i juhatus — Ugala:
V. Koitnests, A. Treufeldt (esim.), J. Jõgi.

P. Kõpp.

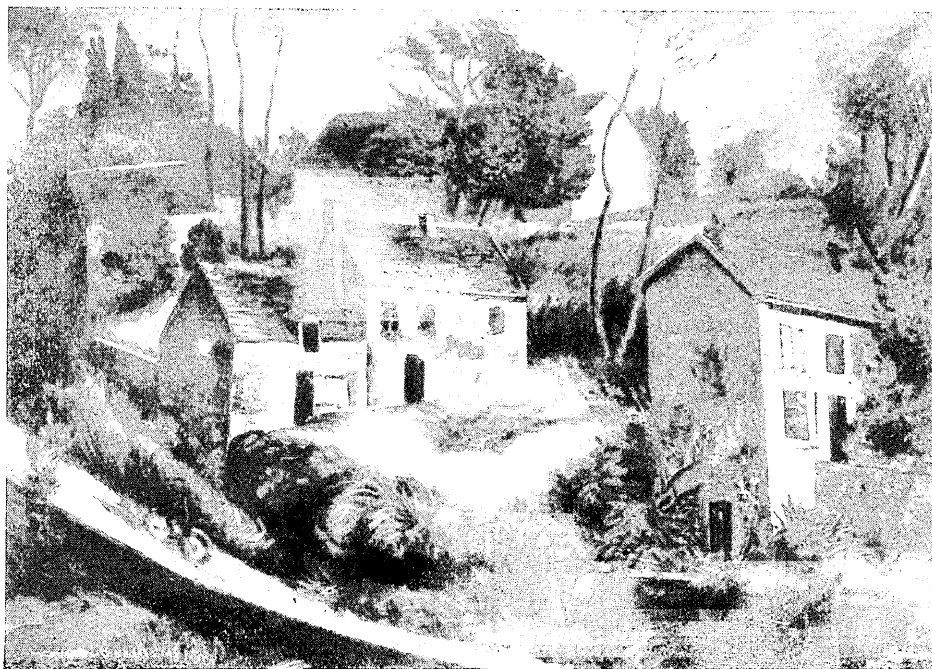

P. Puusepp.

R. Teder.

Vasakul ja paremal: *Rotalia vil! vil! kogu eestseisus.*

ADAMSON-ERIC

MAASTIK

ADAMSON-ERIC

NATÜÜRMORT LILLKAPSAGA

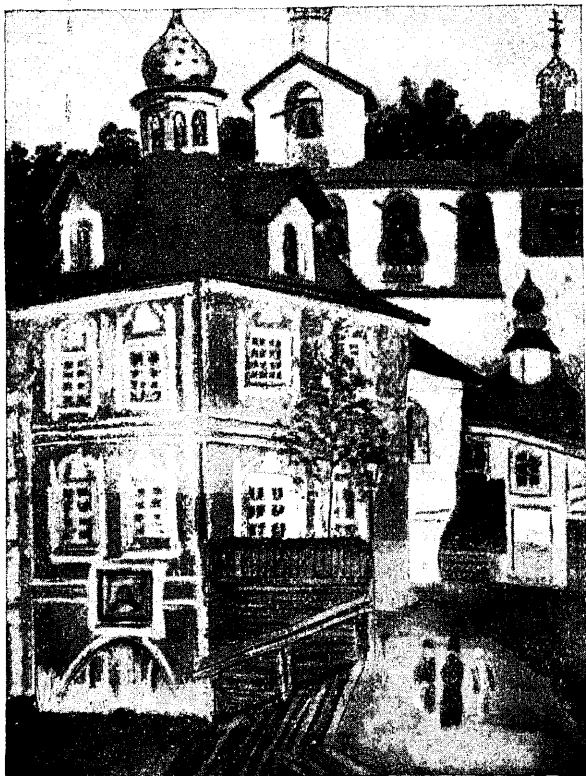
KRISTJAN TEDER

VANA MAJA

KRISTJAN TEDER

ISA PORTREE

KRISTJAN TEDER

PETSERI KLOOSTER

KRISTJAN TEDER

INTERJÖÖR

Alfred Vaga

Eerik Adamsoni ja Hr. Tedre kunstinäitus

EERIK ADAMSON ehk Adamson-Eric, nagu ta ennast mingipärast nimetab, ja Kristjan Teder on meie kunstielus seisnud kuidagiviisi erakutena, mis aga ainult osaliselt seletatav nende õpingutega ja töötamisega väljaspool kodumaad, peamiselt Pariisis. Märksa enam on neid meie muust kunstnikuperest eraldanud halvamaitseline kõmujänu ja püüd enestest maksu-mismaksab kõnelema panna. See vaevalt ühele vaimult haritud loovale tegelasele omane iseloomujoon leidis avaldust ka kõnealuse näituse puhul: avamisele palutud isikutele saadeti kutsekaardid, milles nii kutsutavate kui kutsujate nimed olid kirjutatud või trükitud väikese algtähena, niisama ka sääraseid sünnipoolest suurealgtähelised sõnad nagu Tartu ja Pallas. Endastmõistetavalt ei võinud neis ka laused alata teisiti, kui eranditult väikese tähega. Ent vastandina kutsekaardile tõi näituse kataloog siiski üllatuse, — seal leidub tervelt kaks sõna korduvalt suure algtähena, nimelt Hind ja Kroon. Ainult need sisukad ja paljutähendavad sõnad on saanud säärase erandliku au osaliseks.

Mis puutub näitusse enesesse, siis see kahjuks midagi üllatavat ei paku. Sajast väljapanekust moodustavad valdava enamiku natüürmordid, sealjuures kujunduslikult, sisult, käsitluselt ja koloriidilt üksteisest mitte palju erinevad. Juba see üksi annab näitusele üksluise ja igavavõitu üldilme, millesse paarkümmend portreed ja maastikku ei suuda tuua küllaldast vaheldust. Siiski leidub esitatud lõuendite seas tähelepanuväärseid teoseid, mis üksikult või üldnäitusel välja panduna vahest veel enamgi mõjule pääseksid. Mainigem kõigepealt Adamsoni suurt

maalingut *Natüürmort lillkapsaga* — teiste tema samalaadiliste mõõduohtrate „vanameisterlikkude“ teoste seast kõige vastuvõetavamad võrdlemisi vähese pruuni ja musta värvi tarvitamise tõttu. Sest Adamsoni kui maali- ja halvemaks ebavooruseks on just nende kahe värvi liigne harrastamine, koguni segatult teiste värvidega, mis musta värvi juures õieti sugugi pole lubatav. Edasi olgu välja tõstetud *Natüürmort torso ja pildiraamiga*, *Paula Neumanni portree* ja maastik *Tartu motiiv* ning vähematest töödest *natüürmordid* samovariga ja mängukaartidega. Viimases kahes on saavutatud võrdlemisi toonipuhas ja peenekõlaline üldkoloriit. Kurioosumina võiks Adamsonilt mainida veel *Autoportreed*, milles kunstnik ennast kujutab poomiseks valmis seatud silmuse kõrval ja — kuidas öelda viisakamalt! — sellele esemele kaunis vastava näoilme. Nii siis — ka vigurdamine kunstiloomingus.

KRISTJAN TEDER ei ole tehniliselt võimetelt küll nii kaugele arenenud, omab aga jõulisema maali temperamendi. Ta käsitlus on sageli toorelt lapidaarne (näiteks Petseri motiivides) ja osalt isegi õpilaslikult abitu, kuid domineeriv tugev värvimeel pehmendab nii mõndagi ja teeb mõnedki teosed sümpaatlikkudeks ja vaadeldavateks. Tedrel tuleb veel palju töötada, et jõuda püsijäävate saavutisteni. Et tal selleni jõudmiseks on teatavaid eeldusi, seda tõendab kõige selgemini *Natüürmort meeloniga* — teos, milles avaldub juba tõeline kunstnik. Ainult pidevat tööd ja valjumat eneskriitikat!

A. H. Tammsaare

Eluvõõrast kirjandusest

KUULDUB kaebusi, meie kirjandus olevat eluvõõras. Küsimust arutati kirjandusnädala sellekohasel vaidlusõhtulgi „Estonias“, aga vaevalt tõi seegi küsimusse suuremat selgust. Ainult ühte näis ta tõendavat: vaidlusõhtu ise pidi olema eluvõõras, sest miks muidu puudus seal rahvas. Või peaks siit isegi seda järeldama, et kogu küsimus on eluvõõras, vähemalt sel kujul, nagu teda käsitati. See küsimus tekib ehk ainult nende peas, kes otsivad viisakat vabandust eesti kirjanduse mitte lugemiseks või õigust tema materdamiseks. Viimasel juhul saab kirjandusküsimusest sagedasti kirjanikkude küsimus, kes millegi pärast kellelgi teel ees.

Aga katsume üürikekski loobuda eesti kirjandusest, sest see ärritab viimasel ajal rohkem kui arutluseks vaja. Küsime üldiselt: millal kirjandus võiks olla eluvõõras? Ja vastame: siis, kui

ta jääb elust maha, kisub tagasi või ruttab temast ette — üks kahest.

Suure tagasikiskumise näitena võiks nimetada saksa romantikuid läinud sajangu alul. Uuema kirjanduse suurimaid etteruttajaid on Shakespeare, aga ka Goethe ja Schiller, üldse enamasti kõik suured. Shakespeare vajas paar sajangut, enne kui muutus Euroopas ebaeluvõõraks. Õieti läbi löönud pole ta mõnel maal ehk tänapäevgi veel.

Schilleri saja-aastasest sünni- ja surmapäeval oli kogu mõõduandev Saksamaa otse vasikavaimustuses, nii elulisena paistis neile Schiller nüüd. Aga kui see mees alles elas ja kui ta kirjutas oma „Röövlid“ ja needsinatsed teised raamatud, siis teadis iga kõrgem aukandja, koolimees ja suleriütel, et Schiller oli hirmus „eluvõõras“. Sest kui see nõnda poleks olnud, milleks andis ta siis ühes Goethega välja „Xenien“, need „põlevate sabadega

rebased vilistite viljapõldudele". Ka Goethe oli elades seevõrd „eluvõõras“, et leidis palju vähem lugejaid kui temaaegne Rinaldo Rinaldini „eluline“ autor.

Selleaolistest näidetest kubiseb kogu maailma kirjandus. Aga lepime nendega. Kui nüüd juttu tehakse eesti kirjanduse eluvõõrsusest, siis peaks eelkõige küsima: kuulub ta tagasikiskujate või etteruttajate kilda?

Muidugi, tagasi tükida pole meil kuhugi, see on kõigil selge. Sellepärast toonitataksegi, et kirjandus kipub nii kaugele ja kõrgele, et rahvas ei suuda järele. Aga sama häda on ju olnud ka parimatega ilmakirjanduses. Sama häda on üldse kõigiga, kes katsuvad luua midagi uut. Vanas Kreekas oli see samuti nagu tänapäevgi.

Ja mitte ainult kirjanduses ja kunstis, vaid ka teaduses, isegi toitumises, riietuses, lõbustustes, kommetes. Maakera liikumise pärast pidid inimesed tuleriidal põlema, sest „rahvas“ ei jõudnud sellele liikumisele järele. Inimliha toiduks tarvitamise keeld on veel tänapäevgi mõnes paigas ajast ja elust etteruttamine, mida „rahvas“ mõistab hukka. Suitsetajail lõigati millalgi nina ja kõrvid, aga nüüd võistlevad sel alal noored ja vanad, mehed ja naised ning jagatakse auhindu.

Ainult riietuses ja kommetes ei ole karta, et „rahvas“ ei jõua järele, seda mitte. Ennem on vastuoksa: elu ei jõua „rahvale“ järele. Elu jääb „rahvast“ maha! Elu variseb tühjusse, läheb lihtsalt pankrotti, sest mis peaks tegema see õnnetu elu, kui rahvas tormab temast lõbustuses, riietuses ja kommetes nii pööraselt ette.

Tähendab, meie kirjandus põeb nähtavasti sama pattu, mida põdes ja põeb ikka veel nii paljude suurte ja kuulsate kirjandus. Kuid siin ongi punkt, kus meiega vaevalt nõus ollakse. Sest meie „rahvale“, isegi meie „kirjarahvale“ tundub pent-sikuna, otse pühaduseteotusena kõrvutada meie kirjandust ükskõik mille poolest teiste rahvaste suurte teostega. Ei, ei, enne kõik muu kui see. Ennem juba olgu meie kirjandus üsna kenakesti eluline, aga mitte temale kaitset otsida mõne Shakespeare'i või Schilleri eeskujust. Venelastegi seas võib leiduda kirjanduses selgelt-, kaugelt-, ette- ja läbinägi- ja, aga meil mitte. See on meie „rahva“ kindel veene. Meie kirjandus peab tampo-pima nagu uhmris tänast päeva, peab andma kujud ja ideaalid isegi seal, kus „rahvas“ piilub Peipsi taha või laulab raskest isamaateenistusest puhates kodukoldel ikka veel „Kadakas käib üle kõige“, vastasel korral on ta, ah, nii eluvõõras!

Aga kas ei ole ehk lugu pisut nõnda, et mitte niipalju kirjandus kui just „rahvas“ on eluvõõras. Ehk kordub meil sama nähe, mis saksaski: seal pidid Goethe ja Schiller alles selle „rahva“ kasvatama, mis karjus neile hosianna saja aasta pärast. Enne neid peeti kirjanikke, kunstnikke ja teadlasi hoovinarridega ühevääriliseks. Wilhelm I määras isegi oma hoovinarrri akadeemia presidendiks, mille

vastu häält tõsta ei leidnud keegi põhjust, ja kogu akadeemia sai ühes hoovinarridega palka. Friedrich Suurgi nimetas veel Voltaire'i hoovinarrriks ja läinud sajangu teisel poolel kinnitab keegi tuntud saksa kirjanik, kes liikus hoovkonnas, et „seal ülal ollakse ikka ainult hoovinarr“. Kui aga arvesse võtta, millise hoole ja südidusega aadel ning jõukam kodanlus hoovkonna vaateid ja kombeid jäljendas, siis peab küll arvama, et niihästi saksas kui ka mõnelgi teisel maal peab sündima veel mitu ja mitu Schillerit ja Goethet ning nende vähemat venda, enne kui „rahvast“ saab tõeline rahvas. Igatahes eesti kirjanikud võivad rõõmutseada, sest meil puudub esiotsa hoovkond ja nõnda ei võida neid lugeda hoovinarride kilda.

Seega oleks siis päris loomulik, et meie kirjanikud, tahtes seista oma kutse kõrgusel, peavad olema vähemalt teatud määralgi eluvõõrad ja seda mitte ainult vormilt, vaid ka sisult — mõtteilt, tundmusilt. Kirjanikus on ikka pisut prohvetit, pisut hüüdjat häält kõrvses, sest kes muidu raputaks inimese ajutisekski argielu rähklemisest ja tuimusest. Või arvab mõni, et vana kui ka uue testamendi prohvetid polnud „rahva“ meelest eluvõõrad? Ja ometi löid suurel määral just need „eluvõõrad“ prohvetid selle rahva. Rahva lõi Taaniel lõukoerte augus, Ristija Johannes oma verrega, mis nirises, kui naine tantsis tal pea otsast. Ja kes lõi ristirahva? Jällegi need „eluvõõrad“, kes lasksid end heita metsaliste ette, kes kannatasid piinakambreis ja kes surid tuleriitadel.

Kirjanik kuulub väga sagedasti samasse leeri, sellepärast see etteheide eluvõõrsuses. Muidugi, palju mõnusam oleks kõndida ühes mõne Courthsi-Mahleri või Edgar Wallace'iga, kes edustavad kolmandat liiki eluvõõraid kirjanikke. Aga meil ei osata veel hästi neid jäljendada, sest meie „kultuur“ pole nii kõrge. Sellest on meie kirjandusel väga kahju. Sest kui me seda suudaksime, siis ei süüdistaks meie kirjandust enam keegi eluvõõrsuses, vaid „rahvas“ jookseks ummisjalu meile järele. Siis hakkaks kirjandus rahvale nagu mõni kuri tööbi külge. Aga küllap me õpime, kannatust pisut! Sest ka meie kirjaniku nina harjub leivalõhna tundma, ärge muretsege.

Sest pangem tähele: rahvas tahab, et igast kõõgitüdrukustki peab „luules“ saama krahvitar või paruness, kui tal aga küllalt jätkub puhast, vooruslikku, platoonilist armastust, olgugi et armastus elus tundub ainult rõvetsemisena ja äri-esemena. Vaesest ja ausast peab tingimata saama õnnelik rikas, kuigi elus lähevad pankrotti isegi nupukad kelmid ja kuigi ausus paistab totrusena mitte ainult äris, vaid ka ühiskondlikus elus ja perekonnaski. Arukast ja töökast peab paratamatult saama midagi suurt ja auväärset, aga ühiskonnas kipub ikka enam maksvusele onupoeg ja kunstis ning kirjanduses oma rühma mees.

Nõnda tahab rahvas, sest elust ollakse tüdinud, temas ei saavutata ju midagi sellest, mida näitab kino. Ja tüdimuses pole muud kui kõis kaela,

Gustav Suits

Paar sammukest kirjandus- ajaloolise rändamise teed

„INKLE JA JARIKO“. — „PÄTS“.

MIDA kaugemale edeneb eesti kirjanduse võrdlev-
ajalooline uurimine, mida rohkem see töötab oma aines-
tiku üksikasjusse, seda valdavamaks saab veendumus: kui
vähe omapõhjalist ja algupärast jääb järele meie vane-
mast raamatulisest kirjandusest!

Üks kallikspeetud pettekujutus teise järele on võrd-
leva uurimise kiirte all kaotanud meile ainuomase tä-
henduse. Üks mineviku kirjanduslik suurus teise järele
on osutunud võõrastele eeskujudele võlgnevaks laenu-
seks. Jah, isegi „Lembitut“, mille sisundlikke ja kujund-
likke väärtusi algupäraste pähe meie haritlaskonnas on
criti kõrgeks hinnatud, tohime pärast šveitsiallika pal-
jastust ainult veel väga tinglikult omaks austada.

Kui meie Kreutzwaldi „Lembitus“ juba küllalt kaua
oleme austanud Widmann'i „Buddhat“, hakakem nüüd
Widmanni koos Kreutzwaldiga imestlema. Üle naiivsuse
kaotuste käib teadumuse tõus.

Aruandmine meie lähema mineviku kirjanduslikust
majapidamisest töötab järjest uusi oodatud ja ootama-
tuid avastusi. Koidula aupaiste luuletajana? Sisaldab
seegi jagusasti pääkatte küsimusi. Juba on leitud — veel
mitte avaldatud — ka ta „Ojamöldri“ otseallikas ühest
saksa jutukirjanduse kõrvalisest nurgast, mida asjatund-
jate keskel seni ainult kaudselt oli aimatud.

Allikaile kummardumine on esile kutsunud juba nii
mõnegi tohoo! Polnudki siis jälle oma ja unustamatu see
algupäraseks ustud eesti iseloomukujutus, oli balti saksa
kasvatuse mardisandiks.

Kuid ikka uued võõrsilt võetud motiivid ja ümber-
tehtud kujud ümisesvad uurijale hämarast: „Jälgi meid!
Anna tunnistust sellest, kelle eeskujul ja kulul meie lah-
ked eestindajad on rahuldanud oma lugejate imestlustar-
vet! Eks tule väiksemaidki tõeleidusid eelistada tead-
matuses kompamisele. Need leiud võivad küll märkida
jälgendavate kirjanduslike kommete miinuseid, tõen-
dada alt üles hüüdvate laenuliste tugevasti mõjualust
virgumist. Aga just laenatud elementide tunnetus ligen-
dab ka algelist eesti rahvakirjandust tihedaisse kokku-
puudetesse Lääne-Euroopa eelkäivate kirjandustega.

Siin avaneb huvitavamaid väljavaateid kui seda ette
võiks arvatagi.

I.

OMAPÕHJALISE viljakuse miinustega kasvavad
sisseveo plussid. Kui meie rahvusliku ärkamise hiilge-
teostegi saabumist tuleb jälgida üle oma keelepiiri, mis
siis veel ütelda enne kukke ja koitu kirja pandud eesti-
keelsetest lugudest ja värssidest. Muulasmurraku jäl-
jed viivad külatänavast eemale, tõlkelaenude märgid vih-
javad välismaile.

Kuhu, kust?

Kui ülaidasaksa asundusvaimulikud 18. ja 19. sajandi
vahetusel hakkasid rohkem rõhku panema ilmalikult-
õpetlikule rahvavalgustusele, siis oli nende kodusemaks
laenuandjaks muidugi saksa kirjandus. Ei olnud need
ju ise küllalt loovad kirjanikud, need saksasoost kiriku-
õpetajad, kes madalale rõhutatud pärisrahva keele püüdsid
kohandada kasvatusliku sihiga jutukesi ja läänemoeliste
värsside valemeid. Toodi, laenati ja tõlgiti emamaa ta-
gavarast. Sattus siis sekka saksa keele rakkest kauge-
malegi küündivaid eeskujusid; igakord ei olnud ka oman-
damise vaheaste mitte saksakeelne. Aga eestinduseks
kasutatud allikaid tavaliselt ei nimetata. Peeruvalge
kirjandus!

Allikteosed on enamasti jäänud anonüümsuse peitu,
nende autorite nimed ja hääled on tänapäevasest tead-
vusest taandunud. Nõnda ei ole ähmaselt aimatavad
väliskirjanduslikud alused ja kokkupuudete tõendused
mitte näpuotsast võtta. Jälgede leidmine selles eesti
kirjandusajaloo aohämaras võib olla niisama palju ot-
siskleva viitsimise kui kogemata päälejuhtumise tule-
museks.

Üheks sääraseks leiuks oli vana Fr. W. Willmanni
„Juttude ja Moistatuste“ (1782) väliskirjan-
duslik alus, tabatud rahvaluule prof. W. Andersoni poolt,
ja tabatud päalegi meie lähemast üleaedsusest. Fr. W.
Willmann ise põlvneb Kuramaa kirikumõisast, ja tema
eestikeelse juturaamatu tagapõhjast ilmus nähtavale lät-
laste rahvavalgustaja kirikuõpetaja G. Fr. Stenderi sama-
laadiline eeskuju: „Pasakas un Stahsti“, 1766 (meie üli-
kooliraamatukogus kättesaadav teine tr. a. 1798). Will-
manni 90 jutust ja valmist on lettofiili Stenderi raama-

pea kuhugi ratta alla, summ! vette, pisut mürki
või tuliriistast tina. See kõik on parem kui elu.

Elu on surmlikult igav, kui ei ole ükskõik mis
lokaali, ükskõik mis olengut. Sellepärast ei maksa
ega saagi enam lapsi kasvatada ei abielus ega väl-
jaspool, õilsam on talutada keti otsas koeri, sest
„koerte hais on magus“, ütleb tark prantslane. Ja
mis peaasi: asutagem loomakaitseseltse. Loomal
maksab ju veel elada, inimesel mitte, sest loomast

saab värsket karbonaati või seda õiget peekonit,
mis reisib Londoni, aga inimene ei saa kuhugi, sel-
lepärast pole temale nii väga kaitsetki vaja.

Aga mis puutub see kirjandusse? — küsitakse.
Ei midagi muud, kui et — peab olema pööraselt
eluvõõras, pööraselt eluvõimas, et „rahvale“ laulua
elujõust, elurõõmust, kangelasmeelest, usust ja
armastusest. Aga me katsume seda siiski! Selles
olgu meile kõik jumalad armulikud!

tust tõlgitud tervelt 86, loendas prof. W. Anderson, tõendas seda ka mõne teksti näitliku kõrvutamisega.

Mis õnnelikul avastajal nüüd viga oli neid kirjan-dusajaloolasi nõõgata, kes Willmanni kui eesti jutukirja-nikku seni umbkaudselt olid püüdnud iseloomustada: „õiged karakteristikad, aga mitte pastor Willmanni ka-rakteristika!“ (W. Anderson, „Läti mõjust eesti vane-mas ilukirjanduses“, „Eesti Kirjandus“ nr. 9, 1925).

Oma „Eesti lugemisraamatu“ varasemas osas (1916) oletasin ma Willmanni „Juttude ja Moistatuste“ taga — ebamääraselt veel küll — Lääne-Euroopa rahvaste reper-tuaaris ringi käinud lugusid. See väide tohiks veel prae-gugi paika pidada. Ei olnud ju ka läti kirjanduse „isa“ Stender mitte küllalt loominguiline kirjanik ega päris-lätlane, iseseisev otsaline. Lätlaste meelelaadi silmas pidades ammutas ta oma „Valmide ja Juttude“ aineid väga mitmekesistest allikaist, enne kõike aga Gellerti ja Lichtweri teostest (nagu seda lähemalt on näidanud prl. A. Behrskaln ajakirja „Zeitschrift des Vereins für Volkskunde“ 33./34. nr. 1923/24).

Seda vahelduvat valikut läbistas veendumus: viletus tuleb rumalusest! Seda valmide ja jutukeste kire-vust ühtlustas üksluisuseni rõhutatud ja korratud moraali-õpetus: võta aru pähe ja paranda meelt; ela mõistlikult ja kristlikult; hoolitse tulusa majapidamise eest! See oli rahvavalgustus ratsionalistlikus ristiusu vaimus, mis naistegi suhtes hoiatas liig kergeuskliku ingliski pida-mise eest. Algkujuks Petroniuse kurikuulus „Ephesuse emand“, nuhtlesid Stender ja Willmann näiteks ustavust teeskleva „Noore lesknaise“ tigidust õige soolaste mo-raalisõduri sõnadega. Seda soem tuluke kõeb nende piibupäras naise loomulikule südamehäädule. Mõistus-päraselt õpetliku keskel leidub Stender-Willmannil ka midagi, mis kõneleb tundmustele.

II.

UHT Willmanni „Juttude ja Moistatuste“ liigutavat lugu tahaksin siin esile tõsta. See on „Inkle ja Jariko“.

„Inkle, kes risti innimenne, ja üks noor kaupmees olli, läts omma laevaga laeva peäle, et ta sellega piddi jenna male minnema, kus teif innimesjed paganad ja mustad“, loeme Willmanni raamatus (selle kättesaadavas 3-das trükkis a. 1804). Laevaõnnetus tormis. Kes uppus laintesse, kes langes paadiga randa püüdes metsikute inimesesööjate kätte. Inklel õnnestus tähelepanematult randa ujuda ja hirmuga metsa pugada.

„Kui see vaene teif wärtijes fartusje pärrast, siis tulli üks muft paggana tüddruif, ja heitis armo temma peäle ja juhhatas tedda omma maiase, mis warjul olli. . . Selle tüddruif nimmi olli Jarifo. Tüddruif tõi siis temmale itfa fallaja fiiia ja jua, ning mängis temunaga. Inkle haffas tedda, ta heide tüddame pärrast, armastama, ja Jarifo armastas tedda ka.“

Esiteks märkidega kõnelnud, siis mõne sõna ka tei-neteise keelt ära õppinud, hakkab Inkle tüdrukut enesega põgenemisele meelitama. Lubab armastavale loodus-lapsele kalleid riideid, tõlla sõitmiseks, ennenägematut hüvangut kristlaste seas. Põgenevadki läbi umbsete met-sade ja kardetavate kõrbete. Pääsevad valgete juure rannikule, astuvad laevale.

„Ja see laev Jonas jenna linna, kus need koddaniffud mustad innimesjed oštivad ja jälle ärramüivad. Se olli agga se foht, kus furrat Inkleit fufjas, et ta piddi omma musta Jarifo, kes omma ello ja õime temma eest oštivind, ärramüüma.“

Vaene petetud näitsik nutab, ahastab, palub armu. Lausub:

„Jah, kui sul ei olle armo minno pärrast, siis wata om-meti jelle peäle, kes mo süddame al. Inkle küsis: ollid jenna siis kaima peäl? Se on wägga hea, nüüd saan ma weel en-nam rahha. Temma ütles siis kaupmehehe wasto: teie ollete isse fuulnud, et ta kaima peäl, ma pean nüüd annam rahha jama.“

Aga armutu Inkle ise sattus edasi purjetades türk-laste kätte vangi, kus talle sandim saatust osaks sai kui koerale.

„Inkle ja Jariko“ näitab oma eksootikas toimuva kurbmänguga kaugele võõrsile, lõunamaa lõõmava päi-kese alla. Kust on aga see lugu tõmmu pagananeiu õrnast armastusest ja ristitud valge kaupmehe julmusest rän-nanud meieaia suitsutaredesse? Willmann on selle võt-nud Stenderilt, õpetab meile prof. Andersoni uurimus: eestikeelsele „Inkle ja Jariko“ vastab läti keelne „Kris-tiits zilweks ar paganu meita“ („Kristlik kaupmees pa-gananeiuaga“).

Tõsi, kummagi kirjaneku päämotiivid satuvad ligi-kaudu ühte. Üksikute lisamotiivide ja sõnastusvõtete erinevusest tohiks nagu kõrvale vaadata. Nii näiteks kriipsutab Stender eriti drastiliselt alla seda mustade metsikust, mis ähvardas eurooplase elu. Vahest aine haaravamaks ja kaunihingelise tõmmu neiu võluvamaks tegemiseks väheharitud lugejale! Aga kummagi teksti lähem võrdlus osutab enamgi: meie Willmann on sama jutupärimust eestindades päälle Stenderi teadnud veel muudki allikat. See ilmub juba nimepanekuist. Läti jutukangelaseks on Inde nimeline kaupmees, tema eksoo-tiline armuke jääb nimetuks. Eestlastele tundmatust kaugusest häd ja halba kombelist eeskujuga ligendades tutvustab Willmann Inkle ja Jarikoga.

Sellega viipab ta Stenderi tagant joonduvale ees-kujule.

Tuleb pärimust jälgida enne kõike muidugi meie asundussakslaste emamaale. Saksa 18. sajandi kirjanduse nimekamaist autoritest on Gellert ja Gessner kumbki kir-jutanud oma „Inkle und Yariko“. Stender-Willmanni jä-metoimset tõlgendust ei saa sõnasõnalt samastada ei riigisakslase ega šveitslase taidurlikuma ainekäsitletusega. Gellerti poeemi kaupmehest kangelane müüb oma rase-daks jäänud pagananeiu küll orjakaupmehele. Pahanda-tud paatosega häbistab autor teda barbaariks ja roima-riks; aga ei anna siiski türklaste kätte elusalt nülgi-miseks. Gessneri idüllil Inkle karistab kristlik kuberner vangistusega, ärkav ülekohtu tundmus nuhtleb ahastu-tab. Väliselt ei ole nende sakste Jariko mitte neeger-musta nägu: ta on oliivikarva punakaks iluduseks. Teiste sõnadega, nii Gellerti kui Gessneri „Inkle und Yariko“ mängib Ameerika maastikkude ja veestikkude suunas, lõunapoolsete indiaanlaste seas.

Võluva indiaanlanna kuju sobis igatahes paremini 18. sajandi haritlasele skondale kui neegrinäitsiku kahjat-sus. Mustaks neegrinäitsikuks on Jariko vist küll moon-

dunud alles balti saksa asundusvaimulikkude sule all. Vaateveeru ümberpaigutus orjavate lätlaste ja eestlaste arusaamisele paremini vastavaks! Nüüd aimame juba, et Willmanni „Inkle ja Jariko“ rännakutee ei ole piiratud mitte ainult rahvakirjandusega. „Inkle ja Jariko“ on kord olnud kirjanduslikkude salongide lemmiklektüüriks enne kui see on sattunud meie suitsutaredesse, kohaliku maarahva keele vaevaliselt ümberpandud, vaevalt kirjaoskavale lugejalegi meeleliigutuseks ja moraaliõpetuseks kätte antud.

Aga ütelge, varjukujud videvad: kust teie olete rändama läinud, kes teie olete?

Gellerti „Fabeln und Erzählungen“, 1746, määrab Inkle rahvuselt inglaseks: „Noch drey Pfund Sterling mehr! Hier, spricht der Britte froh, Hier, Kaufmann ist das Weib, sie heisst Yarikoo.“ Inglismaalt ongi see lugu saanud oma kirjandusliku alguse. Inglise kirjanik ja moralist Richard Steele on see, kes Inkle ja Jariko algkujud on pannud liikvele. Esmakordselt on see väike, aga haarav jutustusvisand trükitud ajakirjas *The Spectator* 1711 (lhk. 51).

Steele'i allikaks on omakorda olnud Ameerika matkaja Lignoni reisikirjeldus Barbadosi saarelt (*Account of Barbadoes*). „Inkle ja Jariko“ aluseks on nii siis tõestisüdinud lugu.

Steele'i visandlik „Inkle ja Jariko“ tabas hästi neid tulunduse ja tundmuste vahel võnkuvaid meeleolusid, mis läbibistavad kogu inglise elu ja kirjandust. *Spectator*'is toodud lugu on eriliselt tunnistamärgiline nende 18. sajandi algusse kuuluvate elevuste kohta, mis saareriigi kirjanduses hakkasid tundelisi proteste tõstma iseka profiteerimishimu, kommete lodevuse, kultuuririkete vastu.

Inkle ja Jariko.

Noore kaupmehe Thomas Inkle seiklused Lääne-Indias ja tema armumäng Jarikoga on Steele'i käsitleses raamitud tolaeagse kirjandusliku salongi aksessuaaridega. Inkle ja Jariko loo vestjana esineb kaunisthinge-line lady Arietta, kes pooldab rikkumatu naise loomupäraseid voorusi naispoolele etteheidetud teesklike ja kergemeelsuse vastu. Tema pisut kenitlevast tundetoonist vihjab sulgudesse poetatud märkus, et lady reisi-kirjeldusest loetut edasi jutustab „mälestuse järele“. Ilmselt kirjanduslikku atmosfääri kuulub Inkle ja Jariko öise armuidüllil ilustamine „ööbikute melododiaga“ (Ameerika matkajad ei ole kuulnud ööbikuid). Muidu aga on Inkle ja Jariko lugu siin esilemanatud taidurliku tunderõhkude talitsemisega. Mingit suisa pääletungivat moraaliõpetust nagu meie Willmannil, mingit kahjatusseks ja sajatuseks kõvendatud paatost nagu Gellertil. Inkle ja Jariko raamjutustus lõpeb järsku üheainsa lausega, mis ilmestab sõnatut seesmist meeleliigutust:

„See lugu puudutas mind niiväga (mõtlen, et see on igatahes vastandiks „Ephesuse emandale“), et toast lahkusin pisarsilmi, mida Arietta õilis meel tundis küll, olen selles kindel, suuremaks kiituseks kui et ma talle oleksin öelnud mõne meelituse.“

Mõistame nüüd ehk veidi paremini, miks „Inkle and Yarikoo“ veel 19. sajandilgi haritud seltskonnas ei olnud oma meeldivust kaotanud. Siia juurelisatud illustratsioon kuulub inglise maastikumaalijale ja miniatuuride joonistajale Henry Corbould'ile (1787—1844). See on pärit ajakirja *The Spectator*'i teksti korratud trükingust, 1823.

III.

NAGU O. W. Masing oma sünnipäralt ja keelelt eesti rahvale lähemal seisib kui asundussakslastest kirjamehed, nii on ka ta suletoodete motiivid lähemalt hakanud kodunema kohalikku olustikku. Masingi ajakirjandusliku ja esseistliku proosa tähtsuse kõrval on ta väheste värsisugemete varjust ette küündinud üks kodumaise jumega valm, omal ajal laialistesse hulkadesse läinud jämetoimne luuletis, mis veel tänapäevgi ei ole kustunud rahvamälestusest ega kadunud koolilugemikkude lehekülgedelt.

See on Vändra metsa tagapõhja vastu nähtud „P ä t s“. Esmakordselt trükitud „Marahva Nädala-Lehes“, 1821 (nr. 3—4). Vanas kirjaviisis loeme sääl:

„Vendre metšas Berno-maal
lahti wanna karu mahha;
pojad jäitwad emast anahha,
ivõeti, ividi turrule,
Berno-linna laubale.“

Teame, mis edasi. Karupojad ostab rändlev tantsitaja. See õpetab neid kübaraga ja kübarata kõiksugu tempe tegema, laiendab nende silmaringi käies läbi Kura- ja Pohlamaa. Aga siis haarab teistest tugevamat Pätsu vastupanematu kojuigatsus: ta kisub tantsitaja rõnga oma ninast läbi ja pühib minema. Oma suguvõsa keskel tahab ta nüüd näidata oma võõrsilt õpitud kunsti ja tarkust. Sääl võetakse ta kihinal-kahinal vastu.

„Pätsu“ algupärasuses ei ole siiaamaani veel kaheldud. Selle valmi sünnilugu on seletatud kirjutaja sisesunniga reageerida oma uuenduspüüete arvustusele. O. W. Masing, palju õppinud ja palju võõraid maid näinud mees, kelle vaimu loomulik tüsedus hiilgas koolitatud

mõtteosavuse ja leidlikkude kõnekäändudega, ei sallinud, et keegi end temast targemaks arvas koduse tagamaa valgustamisel. Oma ägeda iseloomuga ei hoolinud ta

Päts.

sissejundunud harjumustest ega mahajäänud kommetest; ta tegi teisiti; ta soetas enesele vastaseid, kes hammast ihusid purevaiks pisteteks. „Ta vastas neile tuttava pilkesisulise valmiga „Wändra metsas Pärnumaal“ — selle hingeelulise seletusega purdubki näiteks M. Kampmann („Eesti kirjanduseloole peajooned“, I).

Kahtlemata üsna tõenäoline sellesse värsimõistujuttu suletud tagamõtet niimoodi tõlgitseda. Mida rohkem lõpupoole, seda selgemini ilmub Pätsu vabaliikelist osavust imestlevate metsakarude hälinast vihkamise terav ots:

„Agga olid tõiſed ſeäl,
ſes waima wiſi armataſid,
targatſ ematſ arwatſid,
ja targemat ka wiſkatſid:
Meed ſiis pahhandatſid meelt,
priſtiſid ka omma keelt,
teggid hirmuſ ſure färre,
lätſid, murdſid Pätsi ärra.“

Teisiti öeldes, meie ees oleks siis algupärase poeetilise vemmälvärsi karutantsitus. Näib, nagu oleks see rahvalik valmisepitsus sündinud ilma kaugemate kirjanduslike väärtustega. Tõeliselt pole see aga mitte nõnda. O. W. Masingi mõistus oli küll hästi terane ja leidlik proosakirjutistes, tema näilises spontaansuses paaberile visatud luuletiskatsed on ikka vajanud tuginemist. Tema värsid jälgivad ettetallatud radasid.

Võib imestada, et seda asjatundjate poolt juba varemini ei ole märgitud: O. W. Masingi „Pätsu“ taga kükitab Ch. F. Gellerti „Der Tanzbär“.

See saksa mõistuluuletaja tantsukaru esineb samas „Fabeln und Erzählungen“ kogus, mis eelpool mainitud. Sama sunniviisilisest tantsust ja võõrsil uitmisest tüdinenud pätsu põgenemine koduste hõimlaste juure. Sama rõõmus mõmin käib läbi metsa, kui ta sinna on tagasi saabunud: „Petz ist wieder da.“ Kui Gellerti mõistukaru hakkab metsikute omade ees tantsima, siis teeb ta seda samati peenel poola kombel, nagu meie karune moonutis. Saksa laanevennaste esialgsele vaimustusele imelikust liigete väänlemiskunstist järgneb pahandus nagu meie Vändra metsaski:

„Doch keine Kunst verdroß den ganzen Haufen,
Fort, jehien alle, fort mit dir!
Du darst willst klüger sein als wir.
Man zwang den Petz davonzu laufen.“

Muidugi leidub meie Masingil kõrvalistes motiivides ka erinevusi ja laialevalgumises kaunikesi lisandusi Gellerti valmi tihedama kokkuhoiuga võrreldes. Pahanduse lõpplahendus Vändra metsas on kõvendatud. Gellerti keskmise mõõdu pidamisele manitsev moraaliõpetus on Masingil ümberpööratud nende vastu, kes targemale tungivad liiga tegema. Ka eeskuju ja jäljenduse värsimõõt läheb lahku. Aga sakslase mõistujutu pärimustüüp on temaatiliste motiivide ühendamises jäänud ligikaudu samaks.

Gellertigi valm on lamedavõitu. Aga ta värsi tendentsiline tantsukaru on prantslaselt Lafontaine'ilt siiski õppinud omajagu nõtket liikumist ja ilmevahendite koondamist. Prantsuse miniatüürjoonistustega võidu võistleb Gellerti valmide illustreerija Daniel Chodowiecki „Der Tanzbär“ (1776). Aga see poolakast sakslane on ju meister olnud ka peenutseva rokokoooseltskonna kommete ja tantsude pildistamisel!

Ei tea, ei usuks, kui palju huvitavaid kirjanduslikke ja kunstilisi eeskujusid veel võib silmata meie omaks iganud kujude taga.

Alfr. Vaga

Kolm raekoda

KODUMAA kolmest suuremast ja mitmekesisemast ajaloolise minevikuga linnast — Tallinna, Narva, Tartu — omab igaks erisuguse arhitektoonilise ilme, muidugi niivõrd, kuipalju see puutub nende südameid — vana-linnu. Vana-Tallinna oma sünge poolvarisenud linnamüüri ja võimsate kindluslike kaitsetornidega, monumentaalsete kirikutega, millest Oleviste oma torni terava telkkiivriga tõuseb 139 meetri kõrguseni, ning siin-seal kitsaste tänavate rägastikust esile kerkivate

rangete kõrgeviiluliste majadega viib vaatleja keskaega — gooti stiili valdkonda. Märksa teist laadi kogupilt avaneb Narvas. Siin koosneb südalinna hoonestik valdavas enamikus rahulistes proportsioonides läbiviidud mugavatest, enam avaramalt ruumi asetatud rõõmsailmelisematest ehitistest, mille mõõduvabamaid esikülgi kaunistavad uhked vormiküllased portaamid, nurki looklevjooneliste mütskatustega kroonitud maalilised ärkerid, sekka siin-seal veel seinapindu liigendavad pilastrid ja

tornisarnaselt esile suunduvad külgehitised. Viibime 17. sajandis, barokkstiili õitsejärgus, mis oli ühtlasi ka kodanliku arhitektuuri õitseajaks.

Tartu kesklinn ei ole eelmistega võrreldes nii huvitav ega kunstikaunis oma arhitektuuri poolest, kuid ilmelt ühtlane, nagu needki. Siin valitseb klassitsism — 18. sajandi lõpu- ja 19. algveerandi ehitusstiil, kitsam väljenduspiiridelt ja vormidelt. Laia esiküljega hooned pisut väljatungiva keskosaga, mida jaotavad sambad või pilastrid, kandes üleval, raske katusealuse karniisi joonel madalat kolmnurkviilu, — säärane antiikaegse päritoluga põhimotiiv varieerub suuremate või vähemate muudatustega peaaegu kõigis väljapaistvates Tartu südalinna hoonetes, ses suhtes tõesti teataval määral õigustades linna nimetamist Emajõe Ateenaks. Kui Tallinna vanalinna arhitektuurile on üldvaimult omane isegugune jõuline rangus ja Narvale härrandlik mugavus, iseloomustab Tartu kesklinna hoonestikku külm ametlikkus. Kõik need jooned leiame ka iga kõnealuse linna valitsushoone — raekoja — arhitektuuris. Igäüks neist on tüübiline oma linna kohta, kajastades kunstipärasemate nähistena oma linna vastava aja kodanliku arhitektuuri iseloomu.

TALLINNA raekoda osutub ainsamaks alalhoidunud keskaegseks raekojaks Baltimaal. Tema ehitaja kohta ei ole säilinud teateid, niisama pole teada ka hoone täpne ehitusaeg. Esmakordselt mainitakse teda praegusel asukohal 1340. aasta ümber, seega küll varsti peale ehitamist, sest stiililistel kaalutlustel oleks hoone sündi vaevalt võimalik asetada varemasse aega, kui sama sajandi 30-tesse aastatesse. Ta on lihtis, liigendamata, ent puhta-jooneline ja monumentaalne vara-gooti ehitise kõrge telliskivist sadulkatusega. Hoone mõlemad peaküljed lõpevad üleval pisut esiletungiva ning rinnatisele sarnaneva sakmelise ja piludega varustatud müüriveeraga, mis toob ehitise raskepärasesse üldkogusse tema arhitektuuri range iseloomuga hästi sobiva kindlusliku joone. Keskajal kujundas raekoja maaapealse korra esikülge kogu oma pikkuses lahtise võlvkäigu. Hiljem, arvatavasti 18. sajandil, suleti arkaadiavaused üksakendega, võlvkäik jaotati vaheseintega ja muudeti sel kombel mitmeks praegu kauplustena kasutatavaks ruumiks. Ka hoone aknad pole säilitanud oma algkuju, — veel kuni umbes 1830. aastani lõppesid nad üleval sirgejooneliselt, nagu seda näeme vanadel gravüüridel; siis said nad nüüdse teravkaarelise ülaosa.

Kas ja millist torni omas raekoda keskajal, ei ole senini kindlaks tehtud. Praeguse kõrge ja saleda kaheksakandilise torni, mida kroonib lahtiste galeriidega kaunivormiline renessansskiiver, sai ta rootsi valitsuspäivil, aastal 1629. Selle ehitajaks omal kulul jõukas rae-härra Johann Müller Kundast. Oletus, et torni projekti autoriks või ideeandjaks võis olla kuulus reisija Adam Olearius, nagu seda arvatakse torni idamaise „minaretitaolise“ saleduse põhjal, paistab küsimusse pealiskaudsel suhtumisel vahest ehk kaunis tõenäoline, ei lase end aga ei kronoloogilistel ega stiilkriitilistel kaalutlustel tõestada. Umbes ühel ajal torniga võiksid ehitatud olla ka kaks väikest kauplustena kasutatavat juurehitist hoone lääneküljel. Nad sobivad siia hästi, ilmes-tades selle külje arhitektoonilist lagedust, ning sellepärast tuleks küll kindlasti loobuda nende korduvalt kavatsatud lammutamisest.

Raekoja maaapealne kord koosneb neljast võlvitud ruumist, millest praegu linnaarhiivi asukohana teeniv kõige suurem, kord piinakohtuna kasutatud, oma alla võtab peaaegu kogu selle korra läänepool. Selle kohal tõusis kõrge ja avar kahelööviline „kodaikkudesaal“ suuremaid ja kaunimõjulisemaid ühiskondlikke ruume, mida üldse tunneme Baltimail. Kahjuks jaotati see saal möödunud sajandi algusel puust laega kaheks erikorraks ja viimased omakord veel vaheseintega mitmeks vähemaks ruumiks, nii teda tundmatuseeni moonutades. Kodanikkudesaalist viib üks vähemasse saali — „raetuppa“ — kord rae, nüüd linnavalitsuse istungiruumi. See kahe ristvõlviga kaetud mugav ruum on säilinud muutmatult. Tema stiilset ja maitsekat sisearhitektuuri täiendab tähelepandav kogu mitmesuguseid kunstiväärtusi, peamiselt 16. ja 17. sajandist, nii et teda vaadelda võib väikese omapärase linnamuuseumina. Sest valdav enamik siin leiduvaid kunstiteoseid on loodud kohapeal — Tallinna meistrite poolt.

Raetoa vanemateks kunstiväärtusteks osutuvad kesk-aegsete istepinkide osad figuraalsete nikerdustega, pärit osalt 15. sajandi lõpult, osalt järgmise sajandi alult. Esimesse aega kuuluvad kaks pingi külgleeni — üks tuntud Tristani ja Isolde loo, teine lõviga võitleva Simsoni kujutisega. Kummagi aine ei ole valitud juhuslikult, vaid teatava õpetliku eesmärgiga: esimese ülesandeks on hoiatada meest nõrkuse eest naise võluvuse vastu, teine tõstab vastandlikult esile meheliku jõu ja vaprust. Samalaadilise õpetlikult-moraliseeriva ja osalt sümbolistliku ainekuga on ka kujutised teistel hilisematel teostel, niisama pingileenide nikerdustel, nagu seda näitavad juba nende nimetused — *Waikija*, *Salaja pealtkuulaja*, *Simson ja Delila*, *Aristoteles ja Phillis* ning *Taavet ja Koljat*. Kõik nikerdused on teostatud peenemaitseiselt, väljapaistva oskusega ja eluliselt-karakteristliku käsitlemisega, kõneldes selget keelt tolleagsete, nimeliselt kahjuks tundmatute, Tallinna kujurite-nikerdajate suurtest võimetest.

Maalikunsti esindab raetoas üks nimekamaid rootsiaegseid maalijaid Eestis *Johann van Aken*, pärit juba 1552. aastal Tallinnas teatavast sugukonnast. Temalt on kaheksa suurt lünettpilti — võlvialuste seinaväljade dekoreeringuks loodud maalingut, — kaks igal lünetil. Maalingud on sündinud aastal 1667 raekoja renoveerimise puhul. Nad on teostatud lõuendil ning kujutavad piibliainelisi stseene — Heroodiast Ristija Johannese peaga, Simsoni ja Delilat, Susannat kohtu ees, Kristust ja abielurikkujat, Salomoni kohut, Kristust Pilatuse ees, Seeba kuningannat Salomoni ees ja Kristust teenarirahadega. Mõne teemi käsitus ilmutab õige lähedat sugu-lust Rembrandt'i ja Rubens'i vastavate teostega, millega kunstnik kindlasti pidi olema hästi tuttav. Kõige tõenäolisemalt on ta oma maalinguid komponeerides kasutanud gravüüre mainitud suurmeisterite teostest. Üks maaling — Seeba kuninganna Salomoni ees — paistab sündinud olevat koguni Paris Bordone'i mõjustusel. Kõik pildid on varustatud neljarealistel selgitavate ja morali-seerivate värssidega.

Viiks pikale loetella raetoas ja hoone teistes ruumides leiduvaid kunstiväärtusi. Mainigem eraldi veel nelja suurt 1547. aastast pärit gobelääni. Kaks neist on kaunistatud piibliaineliste stseenidega, teised taimemo-

tiividega. Gobeläänid osutuvad ilmselt flandria tööks ja on arvatavasti saadud Brügge'st, millega Tallinna tol ajal seisis elavas kaubanduslikus läbikäimises. Lõpuks olgu tähelepanu juhitud kahele huvitavale paekivist raidreljeefile hoone trepikojas — barokkstiili Tallinna vapile aastast 1657 ja *Justitia* kujutisele mõõga ja kaaluga aastast 1629. Viimane toodi raekotta ja asetati oma praegusele kohale 1822. aastal ühest vanast eramajast Viru tänaval.

NARVA raekoda on Tallinna omast kaugelt üle kolmesaja aasta noorem. Ta ehitati saksa ehitusmeistri (arhitekti) *Jürgen Teuffeli* 1665. aastal loodud mudeli järgi ning sai valmis — hiljem tornitipust leitud mälestuskirja järgi — 12. juulil 1671. aastal. Hoone eelkäija, keskaegse raekoja, hävitas suur tulekahju 5. juunil 1659. aastal, mis muutis tuhaks ja varemeteks ühtlasi peaaegu täielikult kogu linna. Lüübeki linnaarhiivis leiduva kahe, seni avaldamata, isikliku kirja põhjal (üks 8. oktoobrist 1647., teine 24. oktoobrist 1667. a.) on *Jürgen Teuffel* pärit Nürnbergist (mitte Lüübekist, nagu väidavad A. Buchholtz ja W. Neumann), kus olid ehitusmeistrid ka tema isa ja vanaisa. Olles õppinud kodulinna ehitus- ja kiviraidekunsti ning veel Altorfis kolm aastat erilisel puusepatööd Strassburgist pärit *Michel Eidelvey* juures ja selle järele, nagu see tol ajal oli kombeks, kaheksa aastat rännanud, töötades muu seas ka Lüübekis, seisis ta pikemat aega Nürnbergi rae teenistuses. Arvatavasti viimase ülesandel käib ta Amsterdamis, kust 1647. a. oktoobris asub Lüübeki. Siin näib ta pidevalt töötanud olevat kuni 1666. aastani ning välja-paistvate tagajärgedega, kuna sellesse aegjärku langeb ka temalt Narva raekoja mudeli tellimine.

Kui 11. märtsil 1666. aastal kokku langes Riia Peetri kiriku torn, pööras Riia raad Lüübeki rae poole vastava asjatundliku meistri saamiseks, kellele oleks võinud usaldada torni ülesehitamist. Valik langes *Teuffeli* peale — teine tõendus tema tüsedatest võimetest, — ent kas ei saanud ta Riias selle ülesandega toime või — mis tõenäolisem — ei suutnud raehärradega leida ühist keelt, torni ehitustööd anti hollandlase *Jacob Joosti* kätte, kuna *Teuffel* läks edasi Narva, et seal isiklikult juhata da vast alustatud raekoja ehitamist. Narvas näib ta peatunud olevat sel korral aga õige lühikest aega, siis niisamuti lühikest aega töötanud Tallinnas, sest juba 1667. a. oktoobris leiame ta jälle Lüübekis. Edasi ei ole ta elukäik enam nii selge. Paistab, et ta varsti siiski Narva tagasi pöördus ja sinna elulõpuni asuma jäi, sest tema järeltulijaid nimetatakse seal 1736. ja 1769. aastal.

Narva raekoda on teostatud võrdlemisi lihtsates vormides, oma joonepuhta tasakaalus kompositsiooniga ja rahulikkude proportsioonidega mõjub ta aga hästi kunstipäraselt ja monumentaalselt, ometi mitte vaba olles teatavast väikelinnalisest intiimselt-mugavast üldvaimust. Domineerides platsi üle, mis on ümbritsetud samal ajal ehitatud stiiliühtlaste hoonetega, omab ta haruldaset soodsa arhitektoonilise raami, millega Tallinna ja Tartu raekoja platsid oma enam segaimeliste ehitistega vaevalt võrreldavad. Hoone sümmeetriliselt kahte rühma grupeeritud pilastriterida esiküljel kannab avarat viiluvälja ning see omakorda ainsa kaunistusena kella numbrilaua nelinurka. Viilu tõusvaid küljjooni kordab allpool uhke renessanssportaali kõrge kahekülgne välis-

trepp, varustatud peenemaitselise stiilse võreaiaga, mis võib julgesti pretendeerida sepakunsti meistriteose nimemele. Portaali kroonib kolmest naisfiguurist koosnev pronksgrupp, tellitud 1684. aastal Stokholmist, nagu seda loeme magistraali protokollidest. Seisev figuur keskel kehastab *Justitiat* — vanade raekodade tavalist, kohtuülesandeid sümboliseerivat embleemi; ovaalne kilp temast alamal kujutab Narva linnavappi aastast 1585. Tunduvalt ebakõllalisena mõjub kogu raekoja arhitektuuris praegune kahekordne, aastast 1727 pärit haritorn. Kuigi barokkstiilne, nagu hoonegi, on ta viimase ehituskogule liiga suur ja raskepärane; pealegi avaldab ta vormikõne märgatavalt teistlaadi varjundeid.

Nagu Tallinnaski, leiame ka Narva raekoja kaks huvitavat saali — Tallinna raekoja kodanikkudesaalile vastava suurema ja raetosa ülesandeid täitva vähema. Mõlema ruumi lagesid katavad lõuendil teostatud allegoorilise ja mütoloogilise sisuga maalid, kunstiliselt võrdlemisi kahvatud. Avarama saali seintel ripuvad peale selle veel neli suurt piibliainelist maalingut — *Viimne kohtupäev*, *Salomoni kohus*, *Joosep ja Vaarao* ning *Tobias isa nägijaks tegemas*. Maalingute autorid ei ole senini selgitatud. Raekoja omaaegsetest mitmesugustest, suurelt osalt laialikantud kunstiväärtestest olgu lõpuks mainitud Danzigist pärit saksa kunstniku G. E. Grube poolt 1701. aastal maalitud *Peeter Suure* portree. See kunstnik oli tsaar Peetri tuntud õukondlase *Lefort'i* sõber, töötas kodumaalt lahkudes alguses Riias, siis Venemaale minnes Novgorodis ja kõige kauemini Moskvas. Ta oli üks kõige esimesi välismaa kunstnikke Peetri-aegsel Venemaal.

TARTU raekoda võib vaevalt 150 aastale tagasi vaadata. Ta on arvult kolmas praegusel asukohal. Esimesest — keskaegsest — ei tea meie midagi lähemat, teise ehitas ülemlehtnandina Rootsi teenistuses seisnud arhitekt ja insener *Paul von Essen* aastatel 1684—1693. See ehitis püsis Põhja sõjani ja muudeti siis varemeteks, nagu kogu linngi. Praeguse raekoja ehitusprojekti autoriks asutub *Johann Heinrich Bartholomäus Walther* — arhitekt, kelle isik ja tegevus veel ootab uurijat. Ehitus algas 2. juunil 1782. aastal ja viidi lõpule aastal 1789; ja ainult haritorn on ehitatud uuemal ajal, nagu see võhikulegi peaks olema ilmselt selge järeldus erinevate vormide järgi.

Tartu raekoda oma rusteeritud alumise korraga ning fassaadide erisuguse pinnakäsitlusega, mida liigendavad komposiitkapiteelidega kaunistatud pilastrid ja nendega rööbiti jooksvad, ühisesse süsteemi sulatatud liseendid, esindab varajast, veel õige tunduvalt barokimõjualust klassitsismi, mis toodud sel kujul Venemaale prantsuse arhitekti *J.-B.-M. Vallin De-Lamothe'i* poolt (1729—1800), kes töötas Peterburis 1759. kuni 1776. aastani, seal muuseas ehitades kunste-akadeemia hoone. *Vallin de-Lamothe* oli kõige väljapaistvamaid arhitekte Katarina II aegsel Venemaal ja mitme kuulsa 18. sajandi vene arhitekti õpetaja. Tema kooli mõjuringi näib kuuluvat ka Tartu raekoja kahjuks küll ainult nimeliselt tuntud ehitaja, ehkki muidugi-mõista võimalik on tema kunstnikulme kujunemine ka mujal. Ent silmas pidades Tartu ülesehitamist 18. sajandi lõpupoolel Peterburi kaasabil ja ideedandval mõjustusel ei võiks eeltoodud oletusel puududa mõnesugune alus.

Fot. K. Akei & Co.

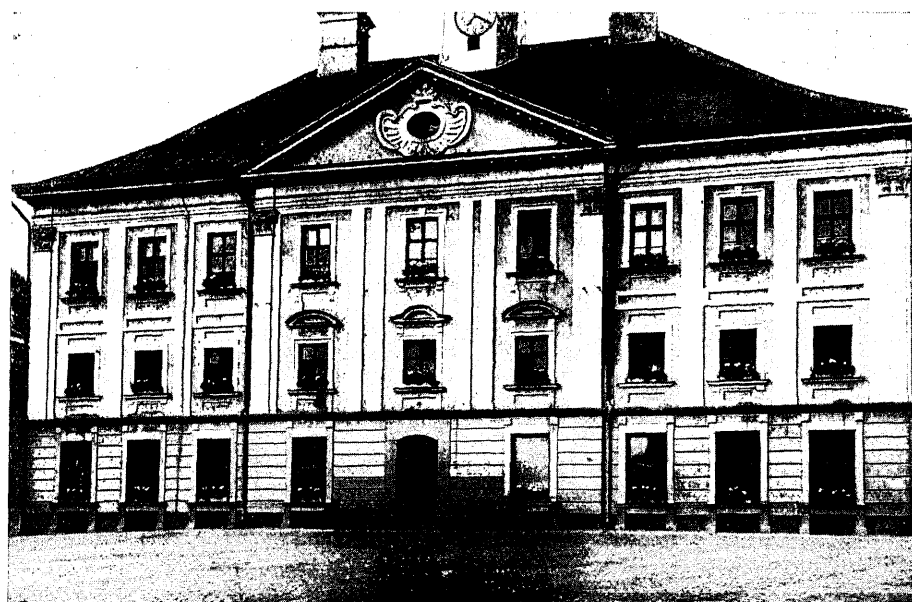

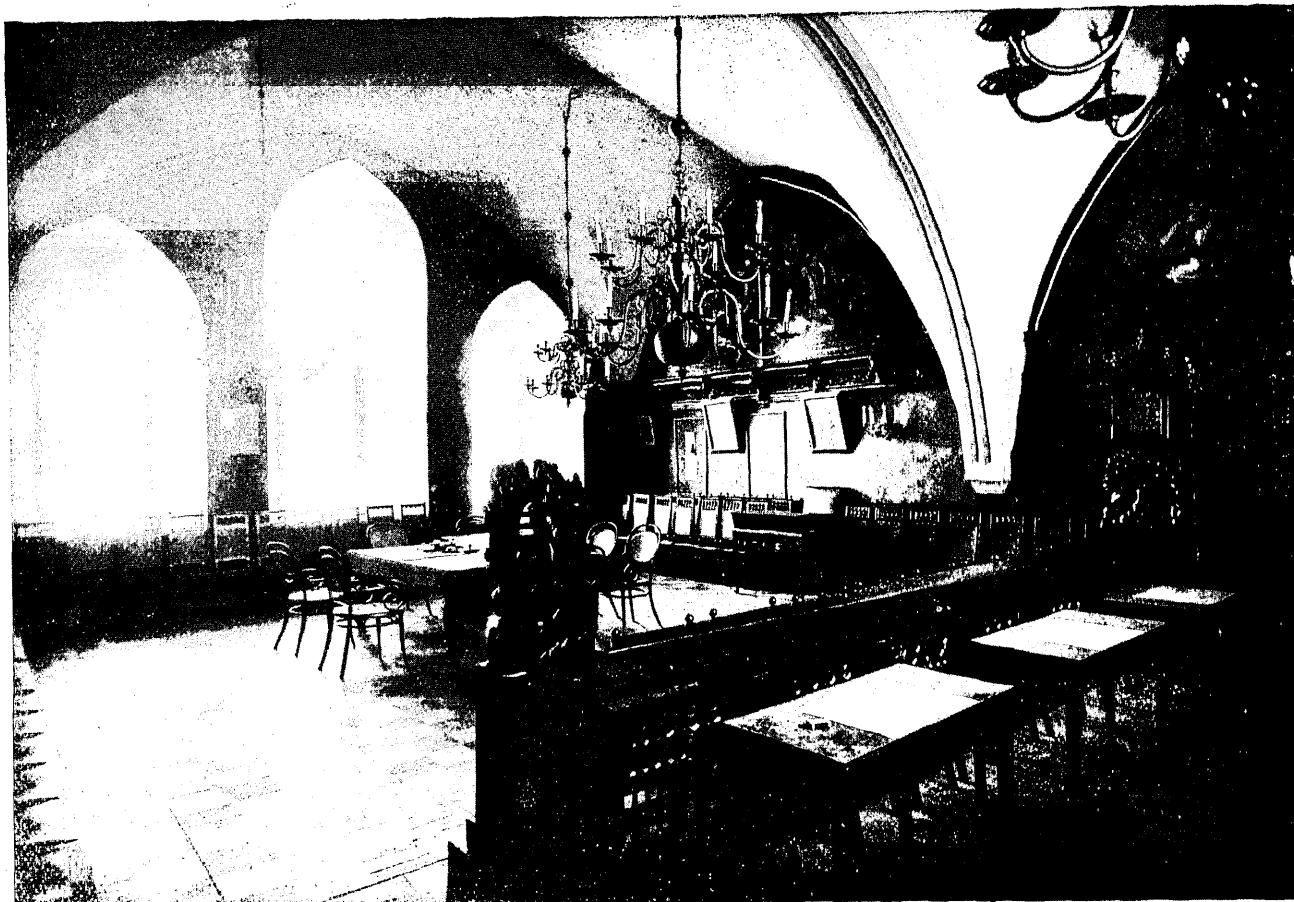
TALLINNA RAEKODA.

LINNAVAPP TALLINNA RAE-
KOJA TREPIKOJAS

TARTU RAEKODA

RAETUBA TALLINNA RAEKOJAS

Fot. J. Rambach.

Fot. K. Akel & Co.

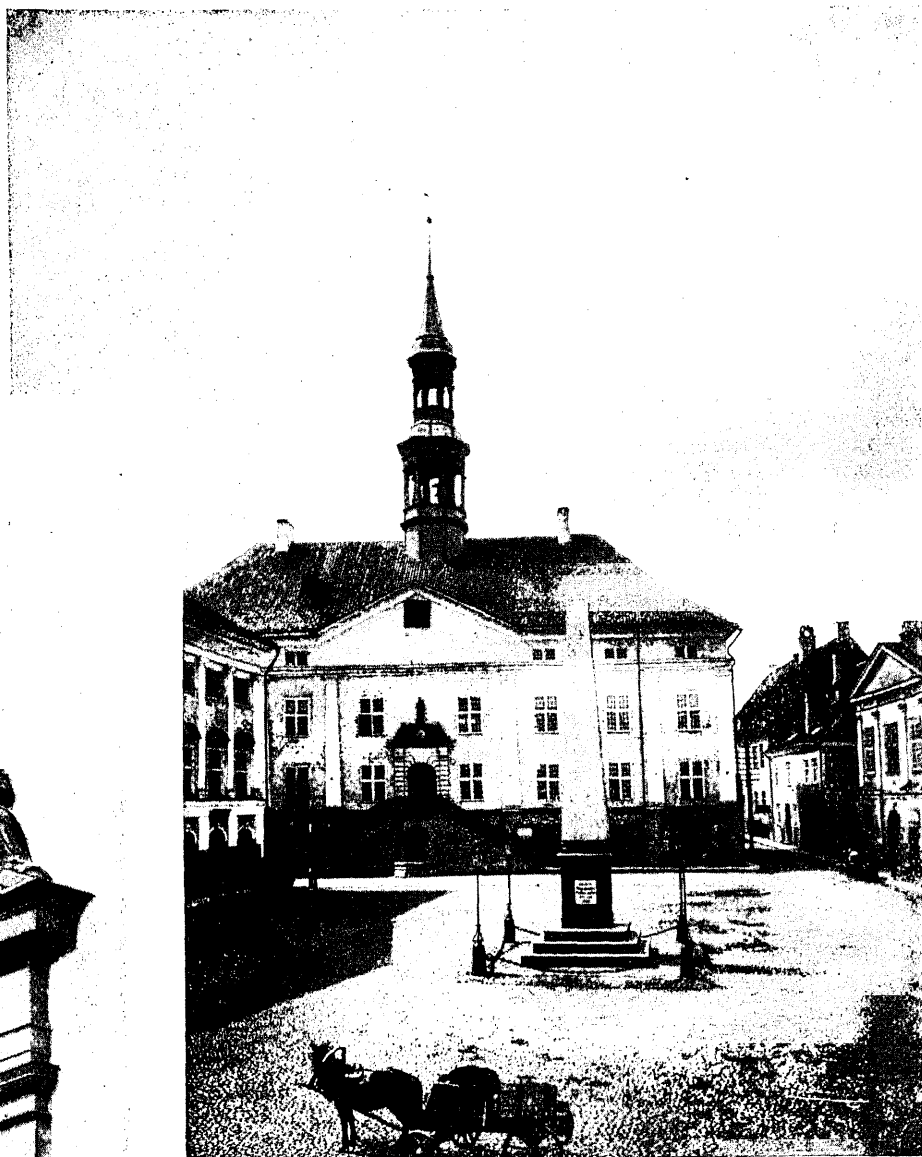

NURK RAETOAST

RELJEEF JUSTITIA KUJUTISEGA

Fot. Parikas.

NARVA RAEKODA

NARVA RAEKOJA PORTAAL

LOUVRE'i MUUSEUM PARIISIS

TALLINNA TOOMPÄÄ LOSS

Ühe poeemi loomise saladus

Edgar Poe jutustab ise, kuidas ta on koostanud oma kuulsa „Ronga“.

Olen sageli mõelnud, kui huvitav oleks, kui keegi autor tahaks ja võiks kirjeldada aste astmelt protsessi, millega üks või teine ta teos on saavutanud oma lõpliku kuju. Et seda senni ei ole tehtud, siis on selles süüdi pääasjaliselt autorlik tühimeelsus. Enamik kirjanikke — luuletajad eriti — eelistavad, et neid arvatakse loovat mingi ekstaatilise intuitsiooni mõjul ega taha milgi kombel, et publik pilgu heidaks nende loomistöö kulisside taha, kus nad võiksid näha pool-küpsede mõtete ja väljenduste heitlust, valiku tegemisi, parandusi, vahelepanekuid, mahakustutusi jne.

Mina omalt poolt ei ole aldis mainit habelikkuselle ega tee mulle vähimatki raskust meele tuletada järkjärgulist käiku mingil oma teose loomisel. Seepärast arvan, et ma ei tee midagi ebakohast, kui näitan seda *modus operandi*'t, mil üks mu omist luuleteoseist on koostet. Valin seks „Ronga“ kui üldiselt tuntuima. Mu eesmärk on selgeks teha, et ükski koht selles pole juhuse ega intuitsiooni tulemus, vaid et see samm sammult arenes oma täiuseni matemaatilise ülesande täpsuse ja järjekindlusega.

Esimene asi oli pikkuse küsimus. On selge, et ühe luuletusteose pikkus ei või kasulikult ületada seda, mis võimalik läbi lugeda ühe istungiga. Selle piirides võib poeemi pikkus olla matemaatilises suhtes temaga taoteldava mõjuga; igatahes teatav pikkus on tingimata tarviline üldse mingi mõju saavutamiseks.

Silmas pidades neid kaalutlusi, jõudsin otsusele, et mu kirjutetava poeemi pikkus peaks olema umbes sada rida. Sel ongi tõepoolest sada kaheksa rida.

Mu järgmine mõte puudutas seda muljet või mõju, mis tuli poeemis saavutada. Siin pean tähendama, et mu alatine püüe oli teha see teos üldiselt nauditavaks. Mingi aksioomina, mis ei vaja tõendust, võib ütelda, et Ilu on luuleteose ainus õigustet ja sääduslik ala, sest et intensiivseimat, ülevaimat ja puhtaimat naudingut pakub ilu vaatlus.

Pidades nõnda ilu oma poeemi alaks, mu lähem küsimus oli see, millisel *laadil* ilmub see oma kõrgeimal kujul, ja igasugune kogemus on näidanud, et see laad on *nukrus*. Iga ilu oma ülimes avalduses liigutab tundelise südamet paisaraini. Melanhoolia on seega kõige õigustetum kõigist luule helitõugudest.

Pikkuse, ala ja tonaalsuse olles nõnda ära määratud, püüdsin leida mingi kunstilise *pointe'i*, mis mulle võiks olla avanoodiks mu poeemi koostamisel, mingiks võlliiks, mille ümber kogu selle ehitus keerleks. Hoolega järele mõeldes kõigi võimalike kunstiliste efektide üle, ei viivitanud ma taipamast, et ühtki pole nii üldiselt tarvitet kui *refraani*. Leidsin aga selle olevat üsna primitiivsel astmel. Refraani mõju peitub niihästi ta kõla kui mõtte monotoonsuses, korduvuses. Otsustasin mitmekesisust ja ühes seega tõsta selle mõju lisades kõlalisele ühetoonilisvele ühtelugu vahelduvat mõtte mitmekesisust, see tähendab tarvitades enamasti ikka sama refrääni üha muutuva mõttesisu kohta.

See kindlaks määratud, tegutsesin refrääni pikkuse küsimusega. Et selle tarvitamine võiks olla paljude eri mõtete kohta korduv, siis oli selge, et refrään ise pidi olema lühike, sest pikema tarvitamine tooks kaasa ülesamata raskusi. See viis mind kohe otsusele, et üks ainus sõna oleks parim refrään.

Järgmise küsimusena kerkis selle sõna laad. See refräänsõna, mil loomulikult tuli lõpetada iga salmi, pidi olema kõlav, võimaldamaks mõjuvat ja pateetilist häälendamist. See sirnang (vaatlus, kaalutlus) viis mind paramatult pika o kui kõige kõlavama vokaali juure, mis seda eriti on ühenduses r-ga.

Nüüd tuli vaid leida sõna, mis täidaks selle tingimuse. Sellist otsides oli võimatu kahe silma vahele

jätta sõna *nevermore* („ei iialgi“). Ja tõesti, see oligi sõna, mis kohe nagu iseenesest esines mu valikulle.

Lähem ülesanne oli nüüd leida kohane ja loomulik põhjus selle sõna *nevermore* korduvalt esineda laskmiseks. Kuid selles see raskus seisneski. Sest mingi sõna nii ühetooniliselt korduv ütlemine ei oleks kooskõlas mõistusliku olendiga, keda lastaks seda teha. Kuidas seepärast lepitada sõna ehamõistuslikku monotoonsust seda lausuva olendiga? Siin kohe mulle esines mõistuse ta olendi idee, kuid kes ometi eviks kõnevõime, ja siis papagoi ilmus nagu iseenesest sellise võimalusena, mis aga järgnevalt asendeti rongaga, kes on niisama kõnelemisvõimeline, seejuures aga kaugelt rohkem kooskõlas taoteldud tonaalsusega.

Nii olin jõudnud rongaga, selle pahaendelise linnu leidmiseni, kes ühetooniliselt kordab sõna „ei iialgi“ iga salmi lõpul melanhoolses poeemis, mille pikkus on umbes sada rida. Siis ilma kunagi kaotamata silmist poeemi kunstilise täiuse nõuet, mis tahtsin saavutada, küsisin endalt: „Kõigist melanhoolseist aineist milline on inimkonna üldise vaate järele kõige melanhoolsem?“ Surm — oli selge vastus. „Ja millal,“ küsisin edasi, „on see kõige melanhoolsem aine kõige luulelisem?“ Eelpool seletetu põhjal oli sellelegi vastus selge: „Siis kui see on tihedam ühenduses Iluga. Järelikult ilusa neiu surm on kahtlemata kõige poeetilise aine maailmas, ja samuti on kindel, et huuled, mis kõige kohasemad seda ainet väljendama, on leinama jäänd armastaja omad.“

Nüüd esines mulle järgmine ülesanne: ühendada oma armsaima surma üle kurtev armastaja ja ronk, vahetpidamata kordav „ei iialgi“. See oli võimalik vaid seeläbi, kui lasta ronk seda sõna ütelda vastuseks armastaja küsimustele. Ja siin just tajusin, millist efekti vahelduvust võis saavutada selle refrääni tarvitamisega erisuguste küsimuste puhul. Mõistsin, et esimese, armastaja poolt asetet küsimuse, millele ronk vastab sõnaga „ei iialgi“, võisin teha üsna üldise, ükskõikse, banaalse, teise juba vähem, kolmanda veel vähem ja nõnda edasi, kuni viimati armastaja, oma esialgselt ükskõiksusest välja raputet, selle sõna enda melanhoolse laadi ja ta kordumise läbi ja ka selle pahaendelise tähenduse tõttu, mis seda lausuv lind arvatakse evivat, hakkab viimati tundma mingit ebauuslikku õudust ja asetab hoopis erinevat laadi küsimusi, küsimusi, millele ta nii kirglikult ihaldaks vastust. Ta asetab neid osalt mingi hetkelise ebaus, osalt selle meeleheitliku meeleolu mõjul, mis leiab lõbu enesepeinamisest, asetab neid sugugi mitte et ta tõeliselt usuks linnu prohvetlikkusesse või demonlikkusesse (sest ta mõistus taipab linnu kordavat päheõpit lekset), vaid sellepärast et ta, nii moodustades oma küsimused, tunneb (peirib) valusat naudingut oodates ja ette teades kõigile üha sama vastust „ei iialgi“.

Et seejuures sai võimalikuks ja tuligi tarvitada efekti tõusu, nii-nimetet kliimaksit, seepärast kõige esiteks tegin kindlaks selle haripunkti, see on selle küsimuse, vastus millele „ei iialgi“ märgiks ja kaasa tooks suurima kurbuse ja meeleheite tõusu. Ja siin, ses oma eelnevate vaatluste ja kaalutluste kohas panin esimeseks sule paberille ja kirjutasin selle salmi:

„Prohvet!“ ütlin, — „seks sind vaatan, — prohvet, kuigi
lind või saatan,“
nõnda tõest' kui Jumal taevas, ütle mulle õieti,
kas kord Eedenisse saades ma sääl õnnelike maades,
kaotet neidu jumaldades leian tema jällegi,
oh kas leian ingliskooris sind, Lenoore, jällegi?“
Ütles ronk: „Ei iialgi!“

Selle salmi kirjutasin, lõplikult kindlaks määramaks salmi rütmi, riimisüsteemi ja pikkuse ja, teiseks, paremini reguleerimaks poeemi kliimateerilist tõusu, eriti eelnevate salvide suhtes, kusjuures, sel korral kui need eelnevad salmid peaksid juhtuma välja tulema sellest

effektikamaina, valmis olin halastamatult nende mõju-
sust nõrgendama ja vähendama, et nad ei rikuks astme-
lise tõusu efekti.

Mis puutub värsiehitusse, siis koosneb esimene ja kolmas 8-jalgsest trohheusest, teine, neljas ja viies 7½-jalgsest trohheusest, kuues 3½-jalgsest.

Üksikult võetuina ei paku need värsid seega midagi algpärast, sest neid on juba ennemalt küllalt tarvitet. „Ronga“ värsitehniline originaalsus seisneb nende kombineringus stroofiks, sest midagi kaugeltki sellesarnast pole kunagi varemini katsutud. Seda originaalsust tõstavad veel mõned uued riimi ja alliteratsiooni efektid.

Järgmine vaadeldav punkt oli viis, kuidas tuleks ühendusse saata armastaja ja ronk, — ja selle vaatluse esimeseks haruks oli koht. Siin näis kõige loomulikuma lahendusena paigutada stseen metsa või väljale, — kuid mulle on alati tundund, et piirat ja sulet ruum on absoluutselt tarviline eraldet sündmuse mõjuvaks esiletoomiseks; see on nagu pildile raam.

Seepärast otsustasingi armastaja paigutada oma kambris — kambris, mis oli talle pühakuks saand selle neiu mälestuse tõttu, kes sääl oli käind ja sääl vii-

bind. Ruumi kujutasin rikkalikult sisustetuna, mis esines ülemal esitet ilu nõudest luuleteose ainenä ja ots-
tarbena.

Koha olles niiviisi ära määratud, tuli mul lind sisse tuua — ja siis idee lasta ta aknast sisse tulla oli mööda-pääsmatu. Et armastaja lasin esimesel hetkel oletada, et linnu tiibade sagin vastu aknaluu on koputus uksele, johtus soovist venitamise suuredada lugeja uudis-
himu ja tahtmisest luua vahe-effekti ukse avamisega armastaja poolt, kes leides kõik pimedä, aab nagu mingi pool-kujutelma, nagu oleks ta armsaima vaim koputand.

Tegin selle öö tormiseks, põhjendamaks sellega ronga tungi otsida majast ulualust, ja teiseks vastandi-effekti pärast toas valitseva rahuga.

Lasin linnu asetuda Pallase büstile, ka kontrasti-effekti pärast marmori ja linnu värvi vahel — kusjuures büsti, mille idee sisendas lind, valisin esiteks kui kõige enam kooskõlas armastaja õpetlasliku eluviisiga ja teiseks Pallas-sõna enda kõlavuse pärast.

Umbes poemi keskpaigas kasutasin ka kontrasti mõju, süvendamaks ja tõhustamaks lõpu muljet. Nii

Ronk

EDGAR ALLAN POE

*Keset öise tunni öudu kord ma juurdlin, roidund, nõutu
vana tarkusteose kallal, mis ju unund ammugi.*

*Olin tukkumas, kui kabin kõlas just kui samme sabin
või kui mingi arglik rabin vastu ust nii äkisti.*

*Vist üks väisur, mõtlin, kabin sellest vissist' sünnibki; —
see — ja muud ei midagi.*

*Käes siis oli range tali, väljas paukus külm nii vali,
koldes küdes kustuv tuli, heites varje viiliti.
Hommikut ma kangest' ootsin; — raamatuist, mil vaimu jootsin,
asjata ma troosti lootsin, sest mu armsaim võeti —
hurjav neid, Lenoore nimeks inglitest kel' anneti, —
siin tal nime polegi.*

*Ukseriide siidi sahin, purpurkatte vaikne kahin
äratas mus öudist hirmu, enne tunt ei ialgi,
ning mu süda põksus nõnda, et siis mina korda mõnda:
„Väisur keegi“, ütlin enda vaigistuseks, „vissisti“, —
„Väisur hiline“, ma enda trööstiks ütlin, „vissisti“ —
See — ja muud ei midagi.*

*Nii end rahustada püüdsin, ukse poole minnes hüüdsin:
„Vabandust, mu härra või ka proua, kes see olekski.
Olin veidi väsimuses, pisut une rammestuses,
et ei selles suikumuses teie kopet kuulnudki.“
Ja siis avasin ma ukse: „Palun sisse lahkesti!“
Pime — muud ei midagi.*

*Kaua seisin, välja vaatsin, pilku pimedusse saatsin,
unistades sellist, mida keegi polnud kunagi.
Ilmunud ei ühtki hinge, vaikus aga oli sünge.
Sosistin „Lenoor“, see pinget lahendas mus viimati.
Vastukaja kandis mulle sama sõna tagasi.
See vaid — muud ei midagi.*

*Kangest' erutet ma olin, tagasi kui tuppa tulin.
Jälle koputamist kuulin, valjemat kui ennesti.
„Vist on keegi akna taga“, ütlesin ma; — oota aga:
kergešt' leitav avamaga akent mõistatus on nii.
Vaiki, süda, hetkeks vaiki, mõistatus on leitav nii. —
Tuul vist — muud ei midagi.*

O L I O N

Tegin kähku akna lahti. Sahistades salamahti
 lehvis tõsiselt ja pikka hiigla ronk mu ukseni.
 Minu loast ei tema küsi, õhuski ei kaua püsi,
 istus, ise must kui süsi, ukse juure viimati
 Pallase sääl kuju pääle, ukse juure vaiksesti —
 istus— muud ei midagi.

Ja nii uhkelt istus tema, et ma pidin muhelema,
 kuigi endal süda rinnus nukker oli surmani.
 Ütlin: „Ehk küll paljaspea sa, siiski argusest ei tea sa,
 vana ronk, ehk üha pea sa lendma öös nii õudsesti.
 Ütle, mis su nimi oli Pluuto rannal viimati?“
 Kostis ronk: „Ei iialgi.“

Imestades kuulsin teda selgest' lausuvat mull' seda,
 kuigi vastus suuremat ei mõtet sisaldanudki.
 Kes on seda enne näinud, et üks ronk on imet teinud,
 tema toas võõrsil käinud, ukse kohal istuli —
 laskund tema ukse kohal kuju otsa istuli
 hүүdega „Ei iialgi“?

Teisi sõnu rongal polnud, neid ta õppinud ei olnud,
 sesse ühte aga pani kogu hinge terveni.
 Nii ta istus liikumata, midagi muud lausumata,
 kunni peagu kuuldumata: „Homme temagi
 lahkub mult just nagu lahkund Lootus, Rõõm mult jäädvasti.
 Kostis ronk: „Ei iialgi.“

Tabav sõna õudselts kajas öisel ajal vaikes majas,
 et ma ütlin: „Seda ta on peremehelt kuulnud nii,
 keda saatust löönud rangest', ahistades teda kangest',
 kunni vähehaaval langes ta laul selle sõnani,
 kunni lootuslaulud jõudsid selle sünge sõnani,
 sõnani: „Ei iialgi!“

Üha veel sääl istus tema, et ma pidin muhelema,
 säädsin tooli vastamisi linnule siis otseti.
 Padjule end nõjatades, mugavalt pääd taatsi aades
 mõtiskelin unistades linna sõnast süngesti,
 mis küll karjades nii õudselts mõtles lind see ometi,
 hüüdes mull': „Ei iialgi!“

Nõnda mõtlin endas ise vaikides, ja külalise
 pilk kui hõõguv tulesäde põletas mul hingeni.
 Kaua mõtteid mõlgutasin, toolile end vajutasin,
 kuna lambi valgus kasiin paistis patju pehmesti.
 Oh ei nüüd neil sammetpadjul lambivalgel vaiksesti
 puhka Tema iialgi.

Tundsin umbist kuumust õhus, nagu viirukpilv mind rõhus,
 mida nägematust astjast templis levib laiali.
 Unujook see, Jumal seda sulle saatnud, täna teda,
 et Lenoore unuks, keda meeles kannad alati,
 Unusta Lenoor nüüd, keda armastand sa hellasti.
 Hüüdis ronk: „Ei iialgi!“

„Prohvet!“ ütlin, — „seks sind vaatan, — prohvet, kuigi lind
 või saatan,
 kas sind Kiusaja on saatnud või tõi torm mu aknani,
 õnnetuse kuulutaja siin, kus õudust täis on maja,
 sa, kel petta pole vaja, ütle mulle tõesti,
 palsamit ons Gileadis? — ütle mulle — palun nii!“
 Ütles ronk: „Ei iialgi!“

„Prohvet!“ ütlin, — „seks sind vaatan, — prohvet, kuigi lind
või saatan,

nõnda tõest' kui Jumal taevas, ütle mulle õieti,
kas kord Eedenisse saades ma sääl õnnelike maades,
kaotet neidu jumaldades leian tema jällegi,
oh kas leian ingliskooris sind, Lenoore, jällegi?“

Ütles ronk: „Ei iialgi!“

„Kui mul nõnda räägid sina, lind või kurat,“ hüüdsin mina,
„tagane siit välja kohe varju õhe tagasi.
Ühtki sulge ära maha mulle jäta, ma ei taha
näha sind, vaim, kasi, paha, kuju otsast kiiresti,
oma terav nokk mu rinnust kisu välja kiiresti!“

Kraaksus ronk: „Ei iialgi!“

Must ja sünge, pörnitsedes, saladuslik, mornitsedes
istub Ronk mu ukse kohal kuju pääl kui ennegi.
Tondisilmad sätendavad, õnnetust mis kuulutavad,
vari, lambivalgest tabat, täidab toa pooleni,
ja mu hing ei saa sest varjust, mis mind rõhub raskesti,
välja tõusta — iialgi!

Tõlkind G. E. LUIGA ja JOH. AAVIK.

(Esimest kaks salmi on Joh. Aaviku poolt tõlgitud iseseisvalt, muud salmid kasutades ja aluseks võttes G. E. Luiga varemini ilmund tõlget. Sama poeem on ilmund ka Ants Orase tõlkes päälkirja all „Kaaren“ (Looming a. 1929, detsembri number), mida on huvitav käesolevaga võrrelda.

Toimet.)

teatav ekstravagantsuse ilme — lähenev niipalju koomilisele kui lubatav — anti ronga sissetulekulle. Sisse lennates

Minu loast ei tema küsi, õhuski ei kaua püsi,
istus, ise must kui süsi, ukse juure viimati.

Kui nõnda olin ette valmistand lõpplahendust, siis ma pärast üheksandat salmi muutsin selle natuke mängleva tooni kohe kõige sügavamaks tõsisuseks järgnevas salmis, mis algab värsiga

Teisi sõnu rongal polnud, neid ta õppinud ei olnud jne.

Säältpäale armastaja ei enam naljata, ei näe enam midagi veidrat ronga olekus ja käitumises. Ta „mõtis-keleb ta sõnust süngesti, mis küll karjudes nii õudselt mõtles lind see ometi“ ja tunneb ta pilku kui „hõõguvat tulesädet“ põletavat „ta hingeni“. See ta kujutelm muutus peab muidugi lugejaski aegu saama samasuguse pöörde, teda viima meeleollu, vastavasse sellele lõpplahendusele, millele nüüd tuleb jõuda nii kiiresti ja otsekoheselt kui võimalik.

Niiviisi, alates ronga vastusest kuni armastaja küsimuseni, kas ta oma armastetu ükskord jälle leiab teises maailmas, on poeem juhtumusjutustusena saavutand oma loomuliku lõpu ning lõpetet kuju. Selle reaalse, sündmustikuline sisu oleks siis lühidalt järgmine. Üks ronk, kes on õppind ütleva ainsat sõna „ei iialgi“ ja kes omaniku juurest on kogemata välja pääsnud, otsib südaõöl, tormist aetuna, sissepääsu aknast, kust veel paistab tule kuma. See on ühe õpetlase toa aken, kes osalt uurib üht raamatut, osalt unistab oma surnud armsaimast. Akna olles avatud tiibade kobina päälle, lendab lind sisse ja asub kohale, kuhu õpetlane teda kinni ei ulatu, kes, lõbustet juhtumuse veidrust, küsib talt nalja pärast ja, ilma ühtki vastust ootamata, ta nime. Ronk vastab sõnaga „ei iialgi“, sõna, mis kohe vastukaja leiab uuri ja nukras hinges, kes valjusti lausudes teatavaid mõtteid, mis see juhtum talle sisendab, on pöörutet linnu korduvast

„ei-iialgi“st“. Õpetlane taipab nüüd küll nähtuse põhjuse, kuid, nagu ülemal seletasin, on ta inimlikust enesepiimise ihast ja osalt ka mingist ebausust aetud linnule asetama just selliseid küsimusi, millede ettenähtav ja oodatav vastus „ei iialgi“ toodab talle suurimat hingevalu naudingut.

Kuid niiviisi, kuigi osavasti ja elavalt käsitletud aineis on ikkagi mingi kuivus ja lagedus, mis ei rahulda kunstimaitselist silma. Kaks asja on alati tarvilised: esiteks teatav keerulisv ja, teiseks, teatav suggestiivsus, mingi alumine vool, kuigi ebamäärane, poeemi idees ja meeleolus. See viimne eriti ongi see, mis kunstiteoselle annab seda rikkust, mida nii meeleldi ära segame ideeaalsusega.

Seepärast lisasin kaks lõppsalmi, millede suggestiivsus omane oleks läbi immutama kogu selle jutustuse, mis neile eelnes. See allvool saab kõige esmalt nähtavaks värsides —

oma terav nokk mu rinnust kisu välja kiiresti!

Kraaksus ronk: „Ei iialgi“.

Tähendetagu, et sõnad „mu rinnust välja“ sisaldab esimese metafoorilise väljenduse poeemis. Need ühes vastusega „Ei iialgi“ panevad vaimu otsima mingit moraali kõigest sellest, mis on eelnend. Lugeja hakkab nüüd ronka sirnema mõistukujuliseks, — kuid alles viimse salmi viimises reas luuletaja eesmärk teha ta Sünge ja igavesti-lõpmatuma Mäletamise sümbbooliks saab täiesti ilmseks ja silmanähtavaks:

Must ja sünge, pörnitsedes, saladuslik, mornitsedes
istub Ronk mu ukse kohal kuju pääl kui ennegi.
Tondisilmad sätendavad, õnnetust mis kuulutavad,
vari, lambivalgest tabat, täidab toa pooleni,
ja mu hing ei saa sest varjust, mis mind rõhub raskesti,
välja tõusta — kunagi!

Edgar Allan Poe artikli „Philosophy of composition“ järele vabalt ja lühendustega tõlkind Joh. Aavik.

Hilda Aren, stuudio juhataja Tartus.

„Grotesk“.

„Grotesk“.

„Nägemus“.

Bernhard Linde

Tallinna kunstikiri

KÕIGEST hoolimata on Tallinna siiski meie kunsti-küllasem linn, kuhu valgub eeskätt kõik välismaine ja kodumaisest on siia koondunud kunstiküpssem peale kirjanduse kõigilt aladelt. Ja kui meie võrdleme välismaiste külaliste suhte Tallinnat teiste maade samasuurte juhtivate linnadega, siis ei seisagi ta teiste taga varjus ja on omandanud välismaiste kunstiliste külastajate ringides võrdlemisi hea nime linnana, kus nimekad külalised oma esinemistel leiavad päris arvukat osavõttu.

Sellise võrdlemisi hea kuulsuse on Eestile omandanud aga mitte üksi eestlased, vaid koos meie maa vähemusrahvustega, kellest tulevad arvesse eeskätt just kaks väikesemat ja hiljem meile asunud vähemusrahvust: juudid ja venelased, kes on kõige tundelisemad pea kõigilt kunstialadelt saabunud väliskülaliste vastu. Eestlane valitseva enamusrahvana on seni aga oma arvule vastavalt enese maksma pannud üksi oma kunstide rahvuslikkudel väljendustel.

Möödunud kuu on läinud meilgi rohkem karnevali kui kunstide tähe all, nagu näeme seda mujalgi. Nime-tamismäärilisemaks kunstiväljenduseks on olnud sel ajal kindlasti kirjandusnädal, ja selles on kuulunud suurim tähelepanu Eesti Pen-klubi külalisele Poolast — Juljusz Kaden-Bandrovskile. Nii meie ajakirjandus kui ka kõr-gema võimu esindajad on avaldanud Eesti esimesele kirjanduslikule kutsutud väliskülalisele väärilist tähelepanu ja tänu tema siinviibimisele on teostunud minu teades esmakordselt ulatuselisem kokkupuude meie vaimlise

töö esindajail riikliku võimu kõrgemate kandjatega: koos väliskülalisega olid esimesed viimaste külalised, mitte enam kui teatud isikud, vaid kui kirjandusliku kunstiala esindajad. Eesti eluvõõraks nimetatud kirjanduse esin-dajate ja teo-inimestena iseloomustatud juhtivate riigi-meeste liginemise esimeseks tundemärgiks oli Eesti II. kirjandusnädala avamine riigivanema poolt, kelle kir-jandusesõbralik ja vahest kogu aktuse parim kõneci oli nagu pöördeliseks tähiseks vahekordade muutumise kül-lalt tähendusrikkaks sümboliks. On esialul ehk veel va-bandatav, kui meie nõndanimetatud parim seltskond ei märganud nii ruttu seda tähiste vahetamise algust ja jäi kirjandusnädalast täiesti ükskõikselt eemale: Tallinna kirjanduslikkudel koosolekutel ja pidudel on silma ha-kanud ainult ühel puhul üks Eesti välissaadik ja üks kindral, kahel korral ühe juhtiva riigimehe abikaasa. Kas pole seda nagu vähe?

Aga selles ükskõiksuses ja eemalejäämises on vahest suurim süü kirjandusnädala korraldajail. Kirjandusnä-dal ise on muutunud, vähemalt Tallinnas, võibolla olu-korra paratamatul sunnil, noorte propaganda- ja tutvus-tamismädalaks, jättes meie kirjanduse üldise esindusliku rünnakuna vägagi palju soovida. Võib öelda koguni, et II. kirjandusnädala tulemused poolehoidu võitmise ja osa-võtugi mõttes on väikesemad kui olid seda kiiruse tõttu vähe ettevalmistatud esimese kirjandusnädala omad.

Kui poleks meil olnud Kaden-Bandrovskis nii nime-kat kirjanduslikku väliskülalist, oleksid olnud II. kir-

jandusnädala tulemused veelgi vähemad. Meie külalise kokkupuude eesti kirjandusliikude inimestega on jätnud poola oleviku mõõtuandvamale kirjanikule kõige paremad muljed Tallinnas ja eriti Tartus. Selle tagajärjed saavad väljenduda muidugi alles hiljemini, kuid juba praegu võib öelda, et selle külastuse järele oleme kindlustanud oma kirjandusele suurema huvi meile nii sõbralikult suhtuvas Poolas, ja tahame loota, et see huvi ei väljendu mitte üksi neis poola juhtivais lehis ilmuma hakkavates meie kunstide elu ülevaadetes, mille avaldamine on juba alanud ja teostub tulevikus järjekindlalt ja ulatuselisemalt, et see ei piirdu üksi Kaden-Bandrovski meile tõelisest sõprusest kantud isikuga, vaid levib sellelt poola kirjanduse juhtivalt inimeselt teistelegi selle maa kirjanikele. Ongi juba alanud Poolas meie kirjanduse tutvustamine tõlgete kaudu ja võime selles suunas loota kõige hoogsamat tõusu — tulevikus.

BALLETI alal on Tallinna rikkastunud uue stuudioga — Iva Michalovska omaga. Juba mõni aasta tagasi viibis nimetatud tantsijanna Tallinnas, teotseides ka siis vist pedagoogiliselt. Hiljemini lahkus ta siit, ja pr. Michalovska vahelmised aastad olevat möödunud õpingutes Mary Vigmanni juures ja tantsulistest turneedes kauges Austraalias, nagu kinnitasid esinemise eelteated, tsiteerides nimetatud maa ülistavaid arvustisi. Stúdio asutaja dramaatilisteks nimetatud tantsude õhtu Tallinna Saksa Teatris pidi siis kinnitama nii kaugelt kaasa toodud kuulsust.

Kui võtta Iva Michalovskat Mary Vigmanni õpilaseks, siis on meil samast koolist juba kaks stuudiot, sest pr. Gerd Negro on samuti Rudolf v. Labani õpilane, nagu oli seda Mary Vigmanni, kes Labani andekama õpilaseks on viinud oma õpetaja teooriad laval tegelikkudele suurtele ja kaunitele kunstivõitudele. Seni oli meil Tallinnas ka kaks klassikalise balleti stuudiot: E. Litvinova ja G. Tšernjavskaja oma, mis võivad tulla arvesse selle kunstiala klassikalise haru väärrikamate õppeasutistena. Moodsa plastika alal töötas seni peale Gerd Negro stuudio veel „Estonia“ teatri juures pr. Rahel Olbrei stuudio. Neile kahele on siis kolmandana seltsinud Iva Michalovska oma.

Iva Michalovska tantsude-õhtu kujunes äärmiselt ebatasaseks sellel aset leidnud suurte võnkumiste tõttu. Eeskava paar sissejuhatavat numbrit oleksid sobinud vaid õpilaste õhtu eeskavva, aga siis järgnes paar kunstiküpsset pala, mis olid küll vanad tuttavad Mary Vigmanni esinemistelt, kuid siiski algusest lõpuni nauditavad. Kahjuks aga olid nende järele kava teised numbrid keskpärasuses ebarahuldavad vähenõudlikumalegi vaatlejale. See vähene enesekriitika ja näiliselt liiga orjalik sõltuvus oma õpetajanna Mary Vigmanni tantsukompositsioonidest ei lase oletada just kõige paremat plastikapedagoogika uues juuretulijas.

GERD NEGGO plastika-stuudio esindus-õhtu eeskava koosnes esimeses osas õpilaste soolo- ja rühmalistest numbritest, mis tõendasid, et nimetatud stuudio on vahest kõige tõsisemalt ja hoolikamalt töötanud moodsa plastika alal, kuna üksikud õpilased väljendavad iga aastaga silmapaistvamat edasijõudmist oma võimete arengus. Esikohal tahaksin nimetada pr. Justa Kurfeldti, kelle kõrval aga võiks mainida veel mitut teistki.

RIIA Saksa Teatri külaskäigu-etendused töid kaasa väärtuslikumana Bernard Shaw poliitilise komöödia „Ameerika keiser“, mille ürgesietendus oli läinud suvel Varssavis ja mis selle järele on lõiganud loorbereid kogu Euroopa mannermaal, nagu kõik selle kirjaniku viimase aja näidendid. Ainult shawlikul vaimuteravusel õnnestub hoida kuulajaskonda koos nende hiiglapikkade dialoogide kestes, mis tähendaksid iga teise vähem vaimuka kirjaniku teoses kõige kindlat läbikukkumist. Selles näidendis on sotsialist Shaw kahtlema löönud oleviku moodsas demokraatias ja eelistanud sellele 20. sajandi keisrit, kelle kirjanik asetab vaimselt märksa kõrgemale, kui on seda järgneva sajandi demokraatia esindajad ministrite näol.

Riia Saksa Teater on oma võimetelt kaunis keskpärane teater, kelle üksikud lavastused on siiski päris vaadatavad. Tuleb küll leppida tunduvalt märgatava kuivusega, nagu see imbub igasse keskmisel nivool seisvasse saksa teatrisse ja puudub vaid kõige parimais.

Riia Saksa Teatri eeskavaga, — vähemalt Tallinna külaskäigu-etenduste omaga, — võib sama vähe leppida kui Riia Vene Draamateatri omaga, kuid siiski peab tähendama, et seegi teater jõuab uudisteoste lavastusel alati ette meie „Estoniast“.

„ESTONIA“ viimane draamalavastuslik uudis oli R. C. Sheriffi näidend kolmes vaatuses „Teekonna lõpp“, mille näitejuhiks oli Ants Lauter ja dekoratsioonid Aleks. Tuurandilt.

Selle näidendi euroopalise kuulsuse omandamisel on väga palju sarnasust Remarque'i „Läänes muutusest“ üleõise tõusuga. Mõlemate teoste autorid olid väikesed ametnikud, mõlemad ise sõjast osa võtnud, mõlemate teosed käsitlevad sõjamälestusi ja mõlemate teoseid läbib sügav inimsus ja kangelaslikkuse asemele tavalise kohusetäitmise asetamise tahe, ja mõlemate autorite teosed, ühe draama ja teise romaan, on saavutanud ühetaolise hiiglamenu. Milles otsida ja leida säärase menu põhjusi? Kõigepealt peaks vist arvestama aega, mis tunneb jälle uuesti huvi ilmasõja-aegsete sündmuste vastu ja tahab neid näha tavalise argipäevsuse rüüs, vabastatud igasugusest kangelaslikkusest selle sõna endises ja tänapäeval vastuvõtmatuks muutunud mõttes. Selleks oleme meie praegu juba jõudnud vajalisse kaugusse ilmasõja sündmustest ja oludest, et jälle uuesti tahame näha ja kuulda neid. Tuletagem meele, kuidas kurtid ilmasõja lõppedes kõikide rahvaste kõik kirjastused, et keegi ei tunne huvi sõjaga mingis seoses olevate teoste vastu. Neid ei ostetud ega loetud. Ja siis tuletagem meele juba mõni aasta tagasi alanud sõjamälestisliku kirjanduse kõrget lainet, millele hiljemini järgnes Remarque'i ja Sheriffi algatatud ilukirjanduslik ilmasõjakäsitlus, mille järel on käinud ja on praegugi käimas veel suurem samasuunaline jäljendajate toodang, millel polegi näha lõppu.

Kaeviku-näidendite hulgast erineb Sheriffi oma selle poolest, et siin on kogu tegevustik asetatud eellinnide kaevikusse, kus tegelaskond koosneb vaid meestest, kuid sellele naiste hülgamisele on viinud autori puht-isiklik asjaolu, nagu ta ise sellest kõneleb. Meie hõimlane Ungarist Lajós Zilahy oma näidendis „Kindral“ on ehitanud oma sõja ja kaeviku draama laialisemalt, kuid Sheriff on osanud tihendada oma näidendi

JAAN VAHTRA

PANNOO (õli)

JAAN VAHTRA

PR. IRENE V. PORTREE

ideelist külge ja köidab meid oma teose suure ja süvendatud inimlikkusega.

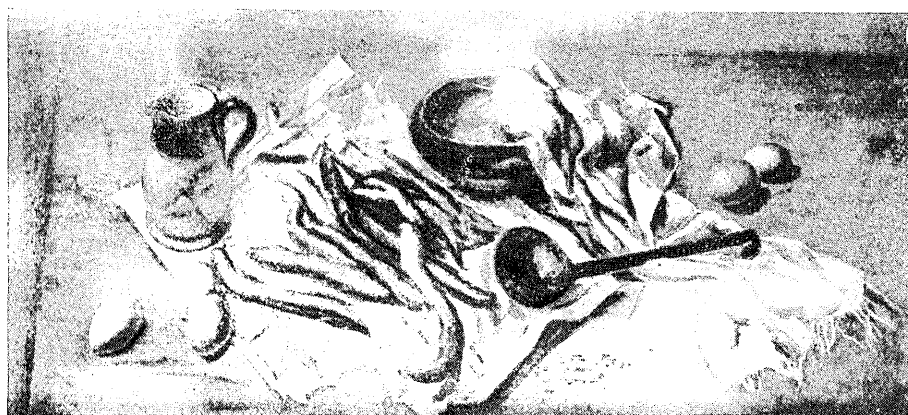
Muidugi nõuab see inimlikkus oma lavaliseks väljenduseks häid näitejõude. „Estonia“ lavastaja oli jätanud enesele peategelase Stanhope'i osa ja Raleigh'i ossa oli kutsunud väljaspoolt Felix Moor. Neile mõlemile langeski kandvam ülesanne. Ants Lauter esimeses vaatuses nagu ei tabanud õiget tooni, kuid hiljemini arendas ta haaravat mängu, nagu võime sama kinnitada ka Felix Moorist. Albert Üksipi Osborne oli sellelt näitlejalt parimaid kujusid, mis ta laval on andnud.

„Estonia“ oli lavastanud selle näidendi kõmava mürtsuga viimastes piltides, tarvitades laskemüra sünnitamiseks õnneks mitte püssirohtu, mis oleks sundinud saalist lahkuma needki vähesed pealtvaatajad, kes olid

kogunud esi- ja järgmisele etendusele. Kuid see mürts oli „Estonia“ laval päris üleliigne ja asjatu: olen näinud seda näidendit Praha saksa teatri laval märksa vaiksemas ja siiski kunstiühtlasemas esinduses ja sama kõneldi ja lugesin Berliini parima teatri lavastusest.

Kui möödunud kuu ei pakkunud just palju välist kunstikülastust, — jättes täiesti kõrvale muusikalised ettekanded kui mulle võõra ja tundmatu valdkonna, — siis laseb eelolev aeg loota märksa rohkemat: juba neil päevil algavad Stokholmi Strindbergi-nimelise Intiimteatri külaskäigu-etendused ja varsti jõuavad siia ka Riia Vene Teatri näitlejad, kelle esinemine on alati olnud Tallinna vähestele teatrisõpradele pidupäevadeks.

Tallinnas, 12. III. 1930.

ADAMSON-ERIC

NATUÛRMORT UBADEGA

ADAMSON-ERIC

AUTOPORTREE

ADAMSON-ERIC

NATUÛRMORT

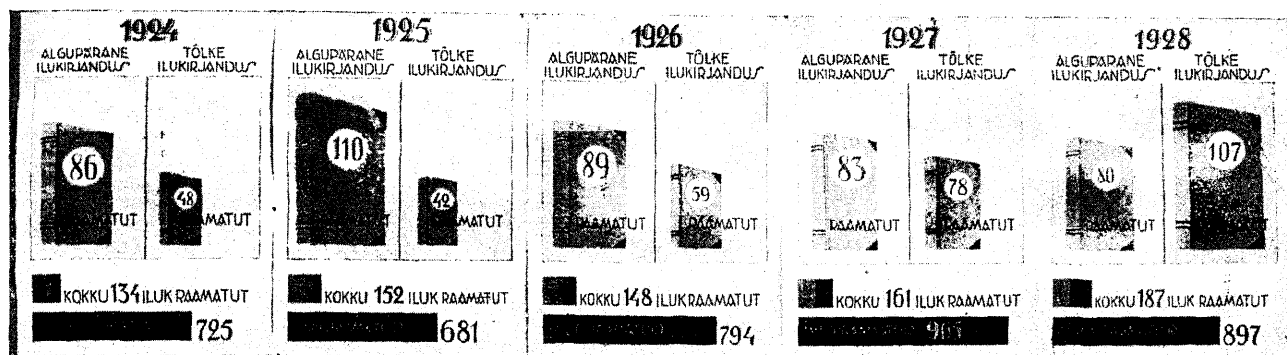
ALEKSANDER BERGMAN

NATUÜRMORT

ALEKSANDER BERGMAN

DEKORAT. PANNOO KAVAND „SUVI“

Friedrich Puksov

Raamatu arenguloost

PRAEGUNE raamat, s. o. teatava arvu paberi-poognate reastus ühikuks ülestähendatud mõtete väljendamiseks kirjamärkide varal, on peaaegu tuhandeaastase arengulooga kultuurisaavutis. Praegusel raamatul on olnud terve rida erisuguseid eelkäijaid, mil polnud meie raamatu välimusega midagi ühist: kirjutamiseks tarvitatud materjal, kirjutusabinõud, kaust ja köide olid aegade kestel väga erinevad.

Kiilkirjaga kaetud savitahvlid babülonlasil, egiptlaste hieroglüüfid elevantdiluul ja hiljemini papiirusel, vahaga kaetud puutahvlid, papiiruserullid roomlasil kui ka pergamentkoodeksid keskajal täitsid enne trükkikunsti leiutamist ülesandeid, mida nüüd kannab raamat. Alles paberi kasutamise algus tõi raamatule praeguse kuju.

Raamat on tähtsamaid kultuuritegureid ja iga tähtsam ajalooline sündmus, kas või näiteks usupuhastuski, on mõjutatud raamatust, kuid need sündmused ise muutisid ka raamatut nii sisult kui välimusest.

Trükkikunst langeb valminud pinnale. Nimelt ärkab keskaja lõpul suur tung teaduse ja hariduse järele vajalikkude kõrval ka kodanikuseisuses. Asutatakse esimesi ülikoole, ja käsikirjade ümberkirjutamine muutub massiliseks. Käsitsi ümberkirjutamine oli aga aegaviitev ja suurenevat nõudmist võis rahuldada ainult paljundamine trükkikunsti abil.

Kuigi Hiinas trükiti juba 1041. a. savisse põletatud kirjatähtedega ja juba 770. a. tekkis seal puulõiketrükk, leiutati Euroopas trükkikunst alles XV sajandi keskel. Oletatakse küll puulõiketruki ehk plokkraamatu mõjutamist Hiinast, kuid trükkikunst leiutati Euroopas kindlasti täiesti iseseisvalt, kuna hiina kiri pole mitte meie häälikkiri, vaid pilt- ja sõnakiri.

Ka puulõiketruki ehk plokkraamatut peeti üksvahe trükkikunsti eelkäijaks Euroopas, kuid viimased uurimused on asetanud ka selle XV sajandi keskele, 1440-aisse aastas. Leiutajaks nimetatakse 1400-ais aastais sündinud ja 1467. või 1468. a. surnud sakslast Johannes Gensfleisch zum Gutenbergi Mainzist. Küll on kahtlejaid, kes selle au osaliseks teevad hollandlase Coster'i Harlemist, kuid nende arv on piiratud.

Trükkikunsti eesmärgiks oli teoste kiire paljundamise teel majanduslikult kasutoovalt töötamine. Pol-

nudki tähtis üksikute liikuvate tähtede tarvitusele võtmine, nagu arvatakse. Juba vanad babüloomlased paljundasid kirja vasktemplite abil. Palju tähtsam aga oli trükitähtede (tüüpide) kohandamine teistega. Säärast ühetaolisust võis saavutada ainult tähtede valamise teel. Ja teiseks, et saavutada lehe mõlemal küljel selget trükki, tuli luua trükipress. Valamisabinõude ja trükipressi kasutussevõtt löigi õieti trükkikunsti.

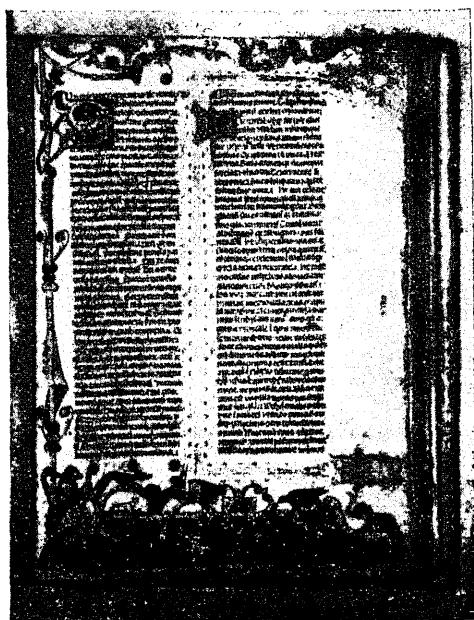
Vanimaks trükiteoseks loetakse „Weltgerichti“, mis ilmus 1444.—1447. aastate vahel. Täppis ilmumisaasta pole kindel, kuid igatahes oli see enne 1447. a. Trükkis selle teose Gutenberg, kuigi sel kui ka ühelgi järgneval teosel pole Gutenbergi trükkijana nimetatud. Kõige lähemal seisis Gutenberg kindlasti aga 1455. a. ilmunud 42-realisele piiblile, mida paljundati 200 eksemplaris, neist 30 pergamendil. Neist on säilinud seni 40 eks. ja nende omanikkudeks on suuremalt jaolt raamatukogud. Juba ilmumise ajal oli pergamendi eksemplari hinnaks 600 kr. 1897. a. maksti sellest 70.000 kr. ja Melki kloostri (Austrias) eksemplar müüdi 1927. a. New-Yorgis 450.000 kr. eest ja annetati Yale'i ülikoolile. See on kõrgeim ühe raamatu müügist saadud hind.

Kaunimaks raamatuks tuleb aga pidada 1457. a. trükitud „Psalteriumi“ (salmide kogu), kus esmakordselt nimetatud ka trükkija (Fust ja Schöffer) ja ilmumisaasta.

Kuid pea iga inkunaabel, s. o. XV sajandil trükitud raamat, ületab oma kauni välimusega järgnevate sajandite tooted. Jäljendati ju nende valmistamise tehnikas täpsalt keskaja käsikirjade eeskujul. Väline kaust kui ka raamatu ilustised olid samad mis käsikirjas. Ainus vahe oli see, et kirjutatud tähti asendasid trükitud tähed. Tüübid lõigati käsikirjades tarvitusel olevate tähtede järele ja ilustised, nagu initsiaalid (algtähed), ääreilustised, punased (rubritseeritud) päälkirjad ja miniatüürid (maalid) joonistati ikkagi käsitsi trükkimisel vabaks jäetud kohtadele. Lugeja oli harjunud manuskriptiga, nagu eesti ajalehelugeja fraktuurkirjaga, ja trükkija ei sõندانud turule tuua uuepäraseid käsikirjast erinevaid raamatuid. Kuid järjest kadus raamatutruki käsikirja mõju, ja raamat omandas oma praeguse välimuse. Raamatu trükkimine muutus mehaaniliseks. Tähendab humanism,

vabastades isiku keskaja kiriku kütkest, löi isikuta, massilise raamatuvalmistamise.

Trükkikunst levines Euroopas kiiresti, alul teistes Saksa linnades, siis Itaalias, Prantsusmaal jne. 1500.

1. lk. XIV. s. käsikirjast.

aastaks oli juba umbes 1200 trükkikoda 200 linnas: Itaalias 500, Saksamaal 200, Prantsusmaal 150. Need kolm rahvust on olnud päämiselt trükkikunsti kui ka raamatukunsti edustajaks, XV sajandil Saksamaa, renessansi ajastul Itaalia eesotsas Veneetsiaga, XVIII s. revolutsioonielne Prantsusmaa, eriti Pariis, ja XIX–XX s. jällegi Saksamaa.

Eesti sai esimesed trükkikodad alles XVII s. Tartus asutati trükkikoda 1632. a. ja Tallinnas võibolla ka 1632. a., kindlasti aga 1635. a. Soomes veel hiljemini — 1642 ja Norras 1643. Esimene eestikeelne äsja leitud katekismus 1535. a. trükiti Wittenbergis.

XV s. trükiti ligikaudu 40.000 eripäälkirja ja sajandite jooksul kasvas raamatute arv järjest. Tartu ülikooli raamatukogus hoitakse alles 45 inkunaablit, kõige vanem neist on ilmunud 1473. a. Koguarvus loendatakse meie ajani ilmunud 20 miljonit raamatut ja 20 miljonit ajakirja ja ajalehte. Aastast toodangut aga arvatakse 150.000—175.000 trükiteose päälle.

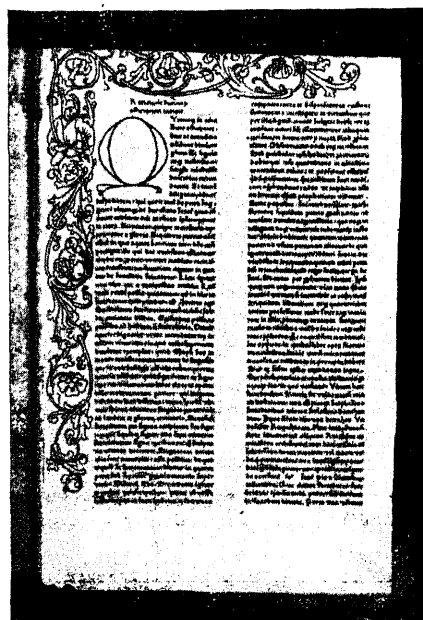
Usupuuhastus muudab raamatu sisult kui ka välimuselt selle kahjuks. Võimalikult odavalt pidid Luteri kirjutised tungima igale poole, ja raamat kujunes ainult tiitlilehe puolõikekaunistisega varustatud mõneleheliseks brošüüriks, trükitud halval odaval paberil.

Ka XVII ja XVIII s. ei too olulisi muudatusi raamatutrüki tehnikasse. Olgu nimetatud sest ajast ehk maalilisema puolõike asendamist värvikama vaskuurendiga raamatu ilustises. Ja osutaski XVIII s. rokokoo-raamat, mille kaunistamisest võtsid osa tolaeagseid tähtsamad prantsuse kunstnikud, oma vinjettidega teatavat tõusu raamatukunstis, kuigi gravüür segab raamatu ühtlust.

XIX s. on küll suur mõju raamatu arenemisele, ja tehnika sajand kõikvõimsa masinaga toob ka raamatutööstusse uued valmistamismeetodid, kuid kaunis raamat kaob, ja ka töö vastupidavus väheneb. Alles sajandi lõpul tuleb märkida sel alal paranemist.

1890. a. algab trükkikunsti, raamatu kui kunstiteose renessanss. Algatajaks oli inglane William Morris, kes jälgendades XV s. trükkijate põhimõtteid ja tegevust saavutas paberi, kausta ja illustratsiooni ühtluse. Ka löi ta uued trükitähed käsikirjade ja inkunaablite kirja eeskujul.

Eesti raamat algab elukäiku alles XVII s. alul, mil paar sajandit ajanõuete kohaselt olid tundvalt muutunud raamatu välimuse. Ei arvesta siin 1535. a. ilmunud esimese eesti katekismusega, mis peaaegu saja-aastase vahega oli eemaldatud reeglipärasest eesti raamatu arenemisest, mis algab 1632. a. trükitud H. Stahli teosega. Ainult osaliselt mõjutatud üldisest trükkikunsti langusest Euroopas, olid esimesed eesti raamatud välimuselt viletsad — kauni raamatu vajaduse puudumisel. Meie vanem vaimulik kirjandus oli sakslastele-õpetajatele käsiraamatuks, millele ei esitata harilikult esteetilisi nõudmisi. Kuna aga nõrga ostujõuga rahvale polnud kulukas raamat kättesaadav. Kuid „räpane“ polnud ka eesti tookordne raamat, ja XVII s. vinjettidega varustatud gooti kirjas esimesed trükid ei jäta halba muljet, kuigi üldiselt päämiselt puolõike-kaunistised olid tehniliselt nõrgad. Ka kasutati mitte omapäraseid, vaid saksa väljaannetest laenatud illustratsioone. Küll esineb paaril korral ka tiitlilehe eel vasegravüür, nagu esimeses piibli väljaandes 1739. a.

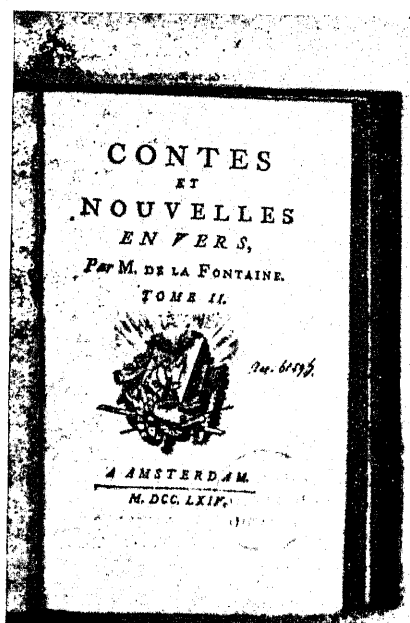
1. lk. inkunaablist a. 1473.

XIX sajandi algusest päälle tuleb kõikjal konstateerida ennenägematut trükkikunsti langust. Ka eesti raamat, mis olenes saksa raamatutehnikast, muutub trükitehniliselt labasemaks. Fraktuurkiri kaotab esialgse võrdlemisi maitserikka kuju. Kuid ühes suhtes võib

eesti raamatus XIX s. keskel märkida tunduvat edu, ja see on illustratsioon.

Tekivad balti kunstnikkudelt joonistised puulõikes ja kivitrukis kodumaistel ainetel (pildid rahva elust), mis kunstiväärtuslikult mitte alla keskmist. Nimelt trükiti Laakmanni trükikojas Tartus, mil eesti raamatu arengemisloos suured teened, rea aastate jooksul Õpetatud Eesti Seltsi poolt välja antud Ma-rahva kalendrid. Nende tiitlilehe eel seisis puulõikes, hiljemini aga kivitrukis kaunistis, mille valmistamiseks suudeti kaasa tõmmata nimekamaid balti graafikuid: Hartmann, G. Kally, A. Daugul ja Maydel, viimane varustas illustratsiooniga muinasjutud: Vanemuine, Koit ja Ämarik. Huvitavad on Hartmanni eesti linnade vaated kalendreis aastailt 1858—1865.

1865. a. ilmus ainukesena senitundmatult kunstnikult värviliste litograafiatega varustatud J. W. Jannseni „Eesti Laste rõõm“.

La Fontaine'i teose tiitelleht.

Tallinnas seisab raamatukunst samal ajajärgul nõrgemal alusel. Säälgil on Lindfors'i trükikojas avaldatud mõned kivitrukis joonistised.

Omaette sünnimuseks on 70—80-aail aastail esineva eesti soost ksülograafi Eduard Magnus Jakobsoni (Carl Robert J. vend) puulõike-kaunistised. Tema toodang on õige suur ja ta ei ilustanud ainult oma venna ja omi väljaandeid, vaid ka teisi trükitooteid.

XIX s. lõpul on eesti raamatu kaunistuses jälle vaikus.

I. eesti piibli tiitelleht.

Üldiselt võttes aga kõik need keskpäraseid sammud eesti raamatu arengus elustasid meie raamatu välimust kuni XX sajandini, mil jõuame jälle kauni raamatuni.

William Morris'e poolt 1890. a. esitatud nõuded! kauni raamatu kohta leidsid vastukaja terves Euroopas, eriti Saksamaal. Ka Eestis oli seks loodud soodus pind, kuna XX s. alul majanduslikud kui ka kultuurilised olud muutusid põhjalikult.

Rahvuslik kirjandus ja kunst said tõsiasjaks, ja olukorda kasutati hoolega ka raamatu välimuse tõstmiseks.

1905. a. ilmub Noor-Eesti album, mis ületab raamatukunstiliselt kõik seni ilmunud eesti trükitooteid. Sellele järgneb rida teisi kunstiväärtusliku ehiseaga varustatud teoseid, kus on saavutatud illustratsiooni ja teksti kooskõla.

Ja kui meie raamat on nüüd väliselt jõudnud pea-aegu euroopalikule kõrgusele, siis seda küll meie kunstnikkude-graafikute, nagu N. Triik, A. Vabbe, Ed. Viiralt jt. teenetel.

(Pildistused diaposit-seeriast „Kirja ja raam. ajalugu“; V. Thomson.)

Õienduseks.

„Olion“ nr. 2 ilmunud artikli „Sangarid“ lugemise puhul palutakse teatavaks võtta kahe trükivea õiendust, mõlemad lhk. 30. Lauses: „Kes meie palgalistest esteetidest Aafrikasse ei ole saanudki —“ on välja langenud kaks sõna: „see mõistab“ „— et Sa end sääl oled võinud õnnelikumaks tunda“ jne. Eelmises lauses tuleks „haritlashamide veljesto“ asemel lugeda lihtsalt „haritlashamid“ (sõna „veljesto“ antud ühenduses ülearune). G. S.

Richard Janno

Surmalöök

SAHINAL krõpsatasid mullaraasukesed vastu akent. Joosep Kivi naelutas silmad tumedalt valgustatud aknaruutudele ülemisel korral ja tundis säälsamas, kuidas terav valu lõikas rinnakoopast kuni kurguni. Läkastav kõhahoog tõmbas puruks kopsu verised narmad, ja silmadesse valgus valu teraseid pisaraid.

Kuid ta ei pöörnud pilku aknaruutude neli-nurkadelt. On ta kodus? — pingutas ärev mõte hella aju, magab? välja läinud? on vahest külalisi? või on jäänud haigeks?

Jumal! Haigeks jäänud!

Kivi põsed löid õhekil punama. Ta vajus naksti! kummargili ja siblis ärevusest värisevate sõrmedega kohedat poripinda, et leida parajat mullapalakest. Kuid ta oli vaevalt saanud kohe-dama poritükikese pihku uuritseda, kui aken järsu tõmbega avati ja hele, veidi erutatud häälesiller kõlas üle magava uulitsapoolle: „Kes on?“

Kivi nagu visati püsti. Ta tõstis käe, valu silmis lõi rõõmsale naerule.

„Mina olen — Joss!“

Tüdruk kummardus sügavale üle aknalaua. Lühkas juuksekihara silmelt ja püüdis tabada all-seisja hämaraid kontuure.

„Joss?!“ hüüatas ta siis kohkunud ebalevusega. „Kuidas — kust sa tuled?“

„Ikka säält. Praegu jõudsin linna. Tulen otse jaamast. Oled sa üksi?“

Tüdruk vaikis viivu. „Olen küll,“ ütles ta siis, „aga... ei taha uskuda... kuidas... Tulid haiglast välja?“

„Jah. Kirjutasin ju sulle...“

„Nojaa, aga... Oota... kas ma tulen välja või tuled üles?“

„Ma ei tea... Kui sul... Tuleksin üles.“

Tüdruk nõjatus mõtisklevalt aknalauale.

„Tule päalegi. Ma avan ukse.“

Kivi haaras kohvriku maast ja astus majja. Seesama koda! — mõtles ta rõõmsas ärevuses, otsides pimedas trepistikku, seesama trepp, imeliku teravnurkse kääruga keskel, laiad käsipuud nagu laud. Ainult rõskem on, palju vähem õhku kui enne ja trepp nagu vajuks kaardu jalge all.

Ta hingeldas raskelt, kui jõudis teisele korrale. Kõha purskas vaiksesse koridori valulise ki-sana. Võti krigises lukuavauses, ja uks tõmmati lahti.

„Tere, Liis!“ surus Kivi kõhahoogude vahele rõõmsa tervituse. „Tulin ootamatult?“

„Kes võis arvata!“

Nad astusid läbi halvastilehkava koridori pisu-kesse neljakandilisse tuppa. Lumivalgest sängi-vaibast ning padjapöörast õhkus puhtalõhnalist valgust ja helepunane lillepundar nurgalaua vär-vis verevaks kogu aknaaluse.

„Võta istet!“

Liisi hääles oli võõristav külmus, mingi kartlik kõrvalepuiklevus, seda märkas Kivi otsemaid. Kuid see ei suutnud teda häirida tunduvamalt. Ta on jälle siin, Liisi enese silmade all — päälle nende pikkade, pikkade tapvate kuude! Ta on endiselt värske ja punav, see tüdruk, silmad on tal suured ja naervad, ripsmed kuni kulmudeni, pakatav ter-vis veretavais huulis.

Neidsamu huuli oli ta näinud unes ja ilmsi sanatooriumi ängistavate seinte vahel. Mida jõue-tumaks muutus ihu valge palaka all, seda pingeli-semaks tõusis iha näha noid silmi, tunda oma sõr-mede vahel tüdruku kihkuvaid käekumerusi.

Võidu surmaga ründas kõik ööd ja päevad jällenägemise rõõmu manu!

„Jah, näed, olen jälle siin,“ võttis Kivi nurga-lauakese juures istet, kompsukese lükates häbeli-kult nurka. „Oled sina aga mul ilusaks läinud! Paksemakski veidi, mulle tundub?“ Ta püüdis naeratada kergelt ja lustakalt, kuid see kadus til-gatumaks sügavatesse põselohkudesse.

Mu Jumal! — mõtles ta, kuis on ta ometi terve ja elu täis, ja mul... ainult viimane verekuene tuksumas! „Liis!“ sõnas ta äkki äreva poolhäälega, „minuga on otsas kõik. Ei midagi enam. Lõpp on... varsti käes...“ Ta pää vajus rinnale, ülestõmma-tud palitukrae vahelt välgatas riba kaela, helekol-lane kui vaha.

Liis seisatus keset tuba, sõrmed näpitsesid närvlikult pluusikrae pitsvoldikestes, valgele kae-lale viristus kaks peenikest sinivööti.

„Sa oled hull, Joss! Ja nii tuled sa sanatooriumist välja! Mis sul... arus on?“

„Tulin otse surma, see on õige. Kuid... mis pidin tegema? Mäletad, kirjutasin sulle, et läheb raskeks, rahad on otsas... kes peab mind prii ja rahatult? Ja...“

„See on ju hirmus! Kuidagi ikka oleks saanud, Joss. Ma vaatasin siin juba ringi, selle na-tukese ikkagi oleksin korjanud kokku. Sul on ju niipalju sõpru, niisuguseid ja teissuguseid... Juba lootsin nende päevade sees... ja nüüd äkki — oled siin! Ega's nad sind ometi välja ajanud?“

Kivi naeratas tusakil, käed vajusid lõdvalt jalgade vahele. „Ei, ei ajanud. Aga... ma ei saa-nud enam... ma ei jõudnud enam... mul oli jõud täiesti otsas... Liis!“ Ta tõusis järsu tõukega püsti, lükkas valust ja ahastusest kiirgavad silmad otse tüdruku silmadesse... „Liis! Sind tahtsin näha! Sinu juure...“ Raske kõhahoog lõikas ta üleni vööpuma, põlved vajusid kokku, ja ta langes tagasi toolile. Lillevaas nurgalaua lõngus, paar õielehekest rabises põrandale.

Ta kõhis kaua ja järelejätmalt. Sügavalt, sügavalt kiskus verist valu kurku ja suhu, kogu keha põles ja ägas.

Liis istus voodiveerele. Ta pigistas silmad

pilukile, need olid märjad ja valusad. Iga kõhavoõpe raius raskelt rindu.

„Tahad sa natuke vett?“

„Ei... lase olla, see läheb mööda. Näed... kuidas on...“ Ta tõmbas sügavalt hinge ja otsis taskust ninarätti. „Nüüd... natuke annab järele... On halvem kui kuue kuu eest. Ravimine ei aidanud midagi. Teadsin seda juba siis, tundsin nii selgesti eneses. Ja ometi, Liis, näed olen jälle siin. Liis, sa ei tea aimata, kuidas mul on praegu hää olla... muud ei tahagi, muule ei mõtlegi... Liis, kuule... luba, ma istun sinu kõrvale, sinna, voodile, natukeseks.“

„Ära karda... ega see külge ei hakka! Nii kaugelt ei hakka. Ja nüüd... ole hää, kõnele mulle midagi. Mis oled teinud, kuidas oled elanud... Sa elad ikka siinsamas ja kõik on nii vanamoodi...“

Ta vaatas lapseliku rõõmuga ringi, otse maitses igit pisematki eset, lauda, raamatuid, akna lumivalget eesriiet, kitsukest põrandavaipa, väikesi pildikesi seintel, lilli nurgalaua...

„Sul on nii ilusad roosid, kust sa need said?“ küsis ta lõbusasti ja tundis säälsamas, kuidas midagi rasket kukkus ajudesse. Taevas, kust sai ta säärsed lilled! Nii uhked ja helepunased!

„Kust sa need said?“ kordas ta vaikselt.

Liis ei tõstnud pead. Ta hoidis kramplikult kinni voodijalutsist, keha ette poole sügavalt kummargili. Siis kattis ta mõlema käega silmad ja puhkes nutma. Vaikselt ja hardunult, kumer seljajoon tasakesi värisemas.

Kivi jäi tummalt enese ette vahtima, kivi kurgus ja südames. Põrand muutus nagu klaasiks, seinad olid helkivast hõbedast, laud kaotas kontuurid, muutus läbipaistvaks kui vaim, punased roosidki värisid klaasikillukestena.

Nii, nii, nii. Issand Jumal!

„Kes ta on?“ küsis ta lõppeks, kuulmata oma häält.

Tüdruk tõstis aegamööda peä. „Joss, see on hirmus. See tuli nii äkki... teadmatult. Sa ei mõista mind, aga...“

„Kes ta on?“ kordas Kivi jäiselt ja kindlalt.

Tüdruk ebales viivu. „Konrad Vaas,“ ütles ta siis.

Kivil viskusid silmad tuld täis. „Konrad Vaas!“ karjatas ta, karates püsti, otse akna alla. „Konrad Vaas! See lakekrants, see kõrtsikakleja, see kõlvatu loom! See elajas! Seesama?“ Ta värises kõledaimas palavikus, silmad viirgasid, kogu keha rappus ja põles. Ta otse kisendas, virutas sõnu metsiku tormiga. „Kust said kokku selle tüdrukuilatajaga? Kaua juba? Ammu juba? Liis, ammu juba?“

„Paar kuud.“

„Ja mis olete teinud? Kuidas... kuidas... olete olnud?“

„Ma ei peta sind enam. Ei suutnud sulle sest kirjutada, kuid...“ Tüdruk raputas märjad juuksekiharad silmelt. „See on hirmus, Joss... Aga ma armastan teda.“

Nüüd jäi vaikselt toas. Nii vaikselt, et oli

kuulda, kui lehekene lillepuntrast langes krõbisesdes põrandale.

Ja Kivi ei kõnelnud enam. Võttis pambukese nurgast, tõmbas palitukrae pingumaks ümber vahase kaela, otsis kaabu varnast...

„Joss, kuule... Ma kõnelen...“

Kuid ta ei kuulnud, lükkas tüdruku kõrvale, komberdas välja. Komistas ukسلävele, kuid pigistas hambad kokku, surus viimse jõu põlvedesse ja ei kukkunud. Sammus trepist alla, laskis ukسل enese järel kinni langeda. Alles siis vajus istukili välistrepile ja surus näo vastu külma kivi.

Läkastav kõhahoog tõmbas puruks kopsu ve-rised narmad.

PÄEV-PÄEVALT jäi kõhnemaks Joosep Kivi kollane keha valgete linade vahel. Veri kuivas ja kaotas värvi. Kuidaju töötas mitmekordse jõuga, öösel ja päeval tagudes mõtteid üksteise otsa kobarasse. Ta ei rääkinud peaaegu sõnagi ei emaga, kes tunnist-tundi eestoes otseti pliidinur-gal südant ahastas, ei sõpradega, ei arstiga, kes ilmus ülepäiviti mornina sängipäitsisse.

Tal oli ainult üks idee, mille ümber tormlesid teravad mõttekesed kuhjana. Üksainumas, kuid nii suur, et ta otse karjatas, kui jõudis ikka enam ja enam veendumusele, et puuduvad võimalused selle teostamiseks. Ta oli oma südames annud lepituse Liisile, helluses surunud tüdruku vaimu oma kõhnunud rinnale: mis pidi tüdruk tegema temaga, surmarojuga? Kas võis kõndida tema kõrval naine, kel veri värske ja rinnus elu hõiskamas?

Ei, elu kõnnib oma rada, kõnnib sellest mööda, kellele juba puusärki taotakse vastseist laudadest. See on surmamineja paratamatu valu. Kuid —

Ja — miks oli lõõnud siia sekka oma jõleda kämbla just too Konrad Vaas, miks just tema? See peletis meeste seas! Miks oli määratud tema Liis teotamiseks sellele südametunnistusekaabakale, kelle hingel nii palju õilsaid naisi?

Suur Jumal! See ei või ometi nii olla ega jääda!

Üksainumas mõte hullas Kivi viirgavas pääs: Konrad Vaas valla Liisi elusaatusest! Ja ta tõmbas enese kägarasse jõuetus vihas, tagus pead vastu sängi raudseid veeri: kuidas saab tema, surmakõndija, kedagi valla virutada!

Nii lõikusid päevad hingetus ahastuses. Ja siis äkki viskus kuldne viirg otse silmade vahele. Eestost, ühel päälölunal. Arst oli käinud, kuulnud ta kopsude korisevat luigelaulu ja läinud siis ettetuppa. Ja säält kostsid ta sosinal öeldud sõnad imeselgesti tagakambrisse:

„Tal on viimised tunnid, emakene. Hoidke, et temaga mingit äkilist põrutust ei juhtuks — siis on otsekohe lõpp.“

Hoidke, et temaga mingit äkilist põrutust ei juhtuks! Kivi ajas enese istukile, silmad löid põlema hõiskavas rõõmus. Siis on otsekohe lõpp! Jumal ise oli tulnud tema hõnguvasse keldrituppa ja öelnud oma kuldsed sõnad. See on tore mõte, see on nii tore mõte, et karjata!

Aga on viimised minutid, tuleb teotseda surma

kiiruga. Tuleb tormata võidu koolja ründava rusikaga. Ja otsekohe, jalamaid!

Kivi lõi palakad kõrvale ja surus enese voodist välja. Pää käis ringi, tuhanded nõelad torklesid silmis, rinnatühemis lõi valu pihid lihha ja verre. Kuid ta ei vajunud kokku, otsis riidevarnast tarvilised hilbud, leidis kapinurgast määrdinud krae, leidis lipsugi.

„Jeesus halasta!“ hõikas ema ukselävelt. „Joosep, mis sa nüüd teed?“

„Ole rahul, ema. Mul on palju parem olla. Nii kerge on ja kõhagi enam ei vaeva. Tahaksin natuke puhast õhku — lähen veidi välja. Siiasamma õuele. On ju ilus ilm!“

„Aga sa ei tohi ometi!“ Ema mõtles viivu: kes teab ehk on tõepoolest tal parem olla, kes neid arste alati teab... Ja puhas õhk... „Kui sul just nii... Ma tulen kaasa. Sa ei tohi end pörutada — Jumal hoidku!“

„Ei, ei, ema — säe mu säng vahepääl korda. Siis on mul hää sinna heita. Tulen kohe tagasi...“

Ta kõneles hooga ja vaimustusega. Võttis kogu oma sõnajõu kokku, oli rõõmus ja naeris. Kuni suruski ema sāngi kohendusele ja läks välja.

Ta astus pikka ja ettevaatlikult. „Sa ei tohi end pörutada, Jumal hoidku!“ Tasasammu kõndis ta läbi varakevadiste tänavate, käed rusikas taskus, hambad koos, meeled viimseni pingul.

Kui nüüd veel jätkuks vastupidavust pooleks tunnikski! Ta tegi enese muretuks ja lõbusaks, kui kohtas mõnd tuttavat. „Ega teie juhtumisi pole näinud härra Konrad Vaasi? Teate, seda... Tänan, tänan, läheb päris kenakesti, juba olen jälle jalul.“

Nad ei teadnud aga keegi, kus võis olla sel tunnil Konrad Vaas. Kus mujal, arvas mõni, kui „Gloorias“, võtab omad napsud enne öiseid seiklusi.

Õigus! Sää! ta istub alati, ta pole kindlasti tänagi mujal. See on tore, säält saab pihku kalli mehe! Ja Kivi suundus otsejoones linna rahvaka restorani poole.

Nii tõesti kui kevadine taevas hingab ta pää kohal — Jumal ise andis talle selle ulja mõtte! Lükata enese Konrad Vaasile nina alla, öelda talle paar ränka sõna, võibolla jõuab ta isegi väikese kõrvahoobi anda, ja siis — oo, Vaas tõmbub siniseks vihast ja paiskab talle rusikaga keset otsmikku! See on surmalöök. Surmalöök mõlemale. Ta muruneb hingetult põrandale: „hoidke teda pörutuse eest, sest muidu...“ ja Vaas...

Ka temaga on lõpp, sest ta on tapnud inimesel!

Veri tantsis Kivi tühjakvalgunud soontes. Ta lööb Liisi valla närusest poisivõngust, tema ise, kellele taotakse parajasti kirstulaudu! Tal on küllalt jõudu veel, küllalt pinget löögihetkeni elamiseks.

Restoran oli tühi, ainult kõrvaltoas leti taga oli kuulda häälesuminat. Kivi võttis istet keset saali ja tellis pudeli õlut. Vajus kummargili laua kohale, litsus rinna vastu nurgaveert, et suruda kõha tagasi palavikuliselt hüplevasse kopsu.

Aita Jumal, sosistas ta, aita Issand, et elaksin veel pool tundi! Ta surus käed laua all risti ja palvetas tasa, kogu hinge ja südamega, nagu oleks laskunud altarile, Lunastaja päästvate silmade alla.

Kõrvaltoas tekkis äkki lärm. Keegi kliristas klaase ja naeris järskude hirnastustega.

Kivi naelutas pilgu vaheuksele. Konrad Vaas! Tema hää! ta tundis seda toorest naeru!

„Üks naps!“ hõikas ta tagaseinas seisvale ooberile. „Ruttu!“

Ta viskas lõikava annuse ühe lükkega kurku. See põletas rinnus ja kõhus, lõi silmi nõeluvad sädemed. Nüüd — rünnakule!

Seinad vaarusid, põrand kõikus, lagi vajus poolkülekili üle tuikava pää. Ta astus vaheuksele ja virutas pilgu letile. Sää! seisis väike tüdruk valges pluusis, paks vanaätt tõrsus lõualotiga ja — Konrad Vaas. Tema! Seisis lustakalt leti ees, pitsklaasikene peos, teine käsi lohakalt taskus. Suur ja tugev, kähär juus sasitult otsaesisel.

Kivi surus rusikad meelekohile.

„Teie tõbras!“ hõikas ta metsikus kiresööstus, surus viimse jõu häälepaletesse. „Teie lontrus ja siga! Kaa-a-ba-kas!“ Ta komberdas Vaasile otse nina alla, silmad põlesid, põsed õhkusid, kogu keha tõmbles metsikuis värinais.

Vaas pöördus ümber, lükkas klaasi letile. Vaatas üllatunud silmil äkilist külalist, surmanägu, surmasilmi.

Kivi hingatas järsult, tõstis käe, pigistas silmad kinni ja sihtis rusika otse näkku. Otse silmade vahele jõhkruksel!

Läbi. Jumal aitas. Teekond on lõpul. Nüüd ainult — Ta ootas, tõmbus küüru tapvas ärevuses.

Konrad Vaas ei liigutanud. Lükkas käega üle otsaesise, vaatles tummalt oma ees värisevat murdunud keha. Siis surus ta pilgu oma jalge ette põrandale, pää vajus raskelt tugevale rinnale.

„Olen süüdi, härra Kivi“, ütles ta vaikselt, „teie ees.“

Nüüd purunes kõik kehas ja südames. Kivi äigatas käega, katsus hingata, vajus põrandale käärasse.

Vaas tõstis sülle surmakõndija, hellalt ja ettevaatlikult. „Elab veel, pole viga“, ütles ta omaette ja sammus kandamiga välja. Asetas vaevalt hingitseva keha hoolikalt auto nahkpadjale.

Kivi lõi silmad lahti. „Mis see on?“ küsis ta, meeled segi.

„Teie olete eksinud, härra Kivi“, sõnas Vaas, „mina armastan Liis Kaarnat. Ta on kallis mulle. Mul on nii valus teie pärast, kuid...“

Kivi tõstis pää, ta nägu naeris, rõõm tuiskas niiskeist silmist.

„Ta on kallis teile...“ sosistas ta õndsas harduses. „Mu poiss... Konrad... hoia teda, ta on hää tüdruk, hoia teda... Mul on nüüd nii hää olla...“

Tal oli hää olla. Surm vajutas hellalt oma kääle ta rahulisse südamesse.

Kauba Pank 1905–1930

Kauba Panga juhatus.

Tartu Vastastikuse Krediid-Ühisuse nime all alustas praegune Kauba Pank 1905. a. oma tegevust. Mida selle panga süünd tähendab Eestile, seda mõistame alles siis, kui astume tagasi minevikku. Veerandsaja aasta eest oli Tartus ainult 2 panka: Tartu Pank ja Pihkva Panga Tartu Osakond, kus valitses võõrast rahvusest juht. Ei olnud paika eestlasel, kuhu panna hoiule oma raha ja kust oleks tarbe korral ka laenu saada võinud, sõnaga — puudus võimalus luua eesti rahvuslikku kapitali, oma tööstust ja kaubandust, panna maksma end kodumaal.

Praegu asub Kauba Pank oma majas. Endise nime praeguse vastu vahetas pank 1920. a. Ta on meie aktsiapankade algtüüp.

Kauba Panga tegelaste hulgas leiame sääraseid nimesid nagu: A. Uibopuu, Ed. Aule, Jaan Tõnison, Karl Parts, O. Rütli j. t.

Praegu juhivad panga tegevust direktoritena K. Koppel ja F. Jürine, juhatusena M. Jänes (esim.) ja A. Keiss ja liikmetena G. Kevend ja G. Juurup, kuna panga nõukogusse kuuluvad G. Roht (esim.), J. Adamson, K. Ennus, P. Jukk, J. Kuhhi, J. Maasik, prof. A. Paldrock ja J. Ratnik.

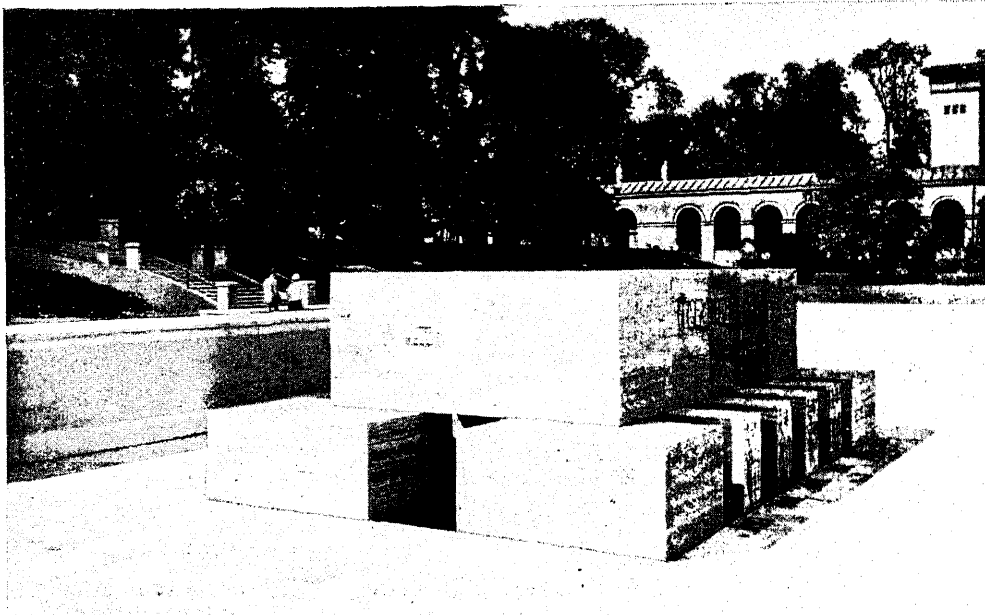
Kauba Panka on põhjus lugeda eesti tähtsa saavutise hulka ja temale tema 25-a. juubeli puhul

edaspidisekski tegevuseks kodumaa kasuks soovida õnne ja edu. Ta ei ole võimaldanud varemete loomist ja rahva raha korstnasse kirjutamist, vaid jätnud oma senisest tegevusest ilusa lehekülje ajalukku.

G. N.

Kauba Panga 1905. a.

Ostfarkohaseim mälestusmärk

Sõjas langenud sõdurite mälestuseks on püstitatud palju mälestusmärke igal maal. On püütud nende kaudu üles tõsta langenud kangelaste teeneid isamaa kasuks või tuletada meele tulevatele põlvedele üksikasju ja sündmusi maailma rahvaste raskest heitlusest. Iga rahvas on teinud seda omamoodi, samuti kui iga linn, maakond, isegi kihelkond — oma jõu ja maitse kohaselt.

Kuid vaevalt kusagil on läinud korda väljendada sõja hävitavat mõtet, tema laastamisideed suurejoonelisemalt ja mõjuvamalt kui Münchenis.

Müncheni linn on kaotanud ilmasõjas 30.000 kodanikku. Selle langenud maleva mälestuseks on arsenalis ees olevale platsile kaevatud umbes 3 m maasse ulatuv nelinurkne sügavik, mille seinad kaetud kivitahvlitega, kuhu sisseraiutud aastate järele kõikide langenud sõdurite nimed ühes surmapäevaga.

Kesk seda sügavikku asub ränkade paekildkivist vöödiliste prismade all lahine sõduri haud. Hauas — marmorist avatud surnukirst ühes selles puhkava sõduriga. See on omapärane dolmen 20-st sajandist.

Kui laskuda sellesse vaiksesse paika, kui silmata seda lõpmatut langenute nimestikku sügaviku seintel, kui süveneda sellesse omapärasesse raskemeelsesesse, sirgjoonelisse hauamonumenti, siis kerkib tahtmatult silme ette ilmasõja halastamatu surmalõikus kõige tema tõsidusega, rõhuva kurbusega ja kohutavate tagajärgedega. Ei ole kelgi põhjust hõisata ilmasõja ohvrite juures. Ei ole ka põhjust seepärast ehitada neile pilvedesse ulatuvaid või kaugele paistvaid torne ehk muid märke. On palju enam õigustatud tõsiste tundmuste ja valusate mälestuste pärast peita need monumendid sügavikku — nagu Münchenis.

J. P.

OLION

ILLUSTREERITUD KUUKIRI

VALJAANDJA: G. NAELAPEA.

TOIMETAJA: D. KAROPUN.

Toimetuse ja talituse aadress: Riia t. 64—3, Tartus, tel. 5-42. Aadress: «Olion», Tartu. Kõnet. 12—13 ja 16—17.

«OLION» ilmub Tartus kord kuus. Aastas 12 numbrit, suures albumi kaustas, osalt kriitpaberil, rohkesti illustreeritult.

«OLIONI» kaastööliseks on silmapaistvamaid jõude kõigilt aladelt.

«OLION» toob artikleid, ülevaateid, arvustusi, luuletisi, novelle, följetone, romaane, pilte, reproduktioone kunstiteoseist jne.

«OLION» ei või puududa üheski kodus ega lugemislauas.

Tellimishinnad: aastas 6 kr., poolaastas 3 kr.; üksik number 50 senti. Välismaile aastas 12 kr., poolaastas 6 kr. Aastatellijad saavad jõuluks huvitava üllatuse.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised sise- ja välismaile.

Iga numbriga hinnata illustr. lisa „Lahtised Lehed“.

Kevade hooajaks

inglise ja kodumaa vabrikute
test moodsaid meesterahva

ülikonna- ja
palituriideid.

Prantsuse vabrikutest
viimaseid uudiseid

kleidisiidi.

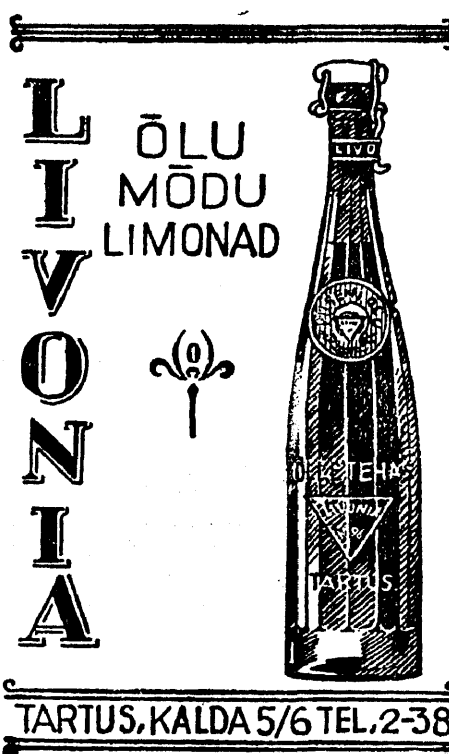
Soovitame suures valikus
võistlemata hindadega

RIIDEKAUBALADU

TSCHERNOV, LUKSEP & Ko

Tartus, Kaubahoov nr. 6—7.
Telefon 156.

Tuntud kõrges häduses!

Eestlane nõuab eesti õlut!

1905 $\frac{15}{III}$ 1930

KAUBA PANK

TARTUS

*

PÕHIKAPITAL KR. 200.000.—
ERI- JA TAGAVARAKAPITALID
ÜLE KR. 148.000.—

*

TOIMETAB KÕIKI PANGAOPERATSIOONE

JUHATUS